

KUKA KÄY LEIPÄJONOSSA?

PÄÄKAUPUNKISEUDUN

RUOANJAKOTUTKIMUKSEN TULOKSIA

Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus
Soccan työpapereita 2012:1

Kansi: Riitta Ropo

Kannen kuva: Vlada Petrovskaja

Ulkoasu: Riitta Ropo

Valokuvat: Vlada Petrovskaja ja Saija Turunen

Paino: Unigrafia

ISSN 1798-5269 (nid.)

ISSN 1798-5277 (pdf)

ISBN 978-952-5616-46-0 (nid.)

ISBN 978-952-5616-47-7(pdf.)

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä

Summary

Sammandrag

1 Johdanto1

2 Tutkimuksen toteutus5

3 Kyselytutkimuksen tulokset9

3.1 Kohderyhmä9

3.2 Koettu hyvinvointi11

3.3 Toimeentulo14

3.4 Palvelut.....18

3.5 Kokemukset ruoanjakelusta.....19

3.6 Lapsiperheet kyselyaineistossa22

4 Lapsiperheet: Case Vantaa25

4.1 Raha.....27

4.2 Tieto30

4.3 Palvelut.....33

4.4 Yhteisö.....35

4.5 Johtopäätökset lapsiperheiden haastatteluista.....38

5 Yhteenveto41

Teemasta kirjoitettua

Liitteet

TIIVISTELMÄ PÄÄKAUPUNKISEUDUN RUOANJAKOTUTKIMUKSEN TULOKSISTA

Systemaattisesti kerättyä tilastoaineistoa ruoanjakelujen asiakkaista ei ole ollut tähän mennessä saatavilla. Tämä Soccan - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen tutkimus Espoon, Helsingin ja Vantaan ruoanjakelupaikoista muodostaa oman ruuhka-Suomen hyvinvointia ja toisaalta eriarvoistumista kuvaavan kokonaisuutensa. Se on osa kansallista Itä-Suomen yliopistossa käynnistettyä ruoanjakotutkimusta. Tutkimuksessa selvitettiin ruokajakeluissa käyvien ihmisten hyvinvointia ja terveyttä, asenteita, palvelujen ja tulonsiirtojen käyttöä sekä kokemuksia ruokajoinoista. Tämän lisäksi haastateltiin Vantaan ruoanjakelupaikassa asioivia lapsiperheitä. Kyselytutkimuksen osalta raportissa esitellään perusjakaumat. Yksityiskohtaisempia tuloksia julkaistaan vertaisarvioituissa tieteellisissä julkaisuissa.

1. Kyselylomaketutkimukseen osallistui 905 ruoanjakelun asiakasta. Vantaalla haastateltiin seitsemää ruoka-avussa asioivaa lapsiperhettä.
2. Ruoanjaon asiakaskunta painottui yli 46-vuotiaisiin. Tyypillistä heille oli heikko työmarkkina-asema. Vastaajia löytyi kaikista koulutustaustoista, suurimpana ryhmänä olivat lukion tai ammattikoulun käyneet. Yleisimmin asuttiin vuokralla ja yli kolmasosa asui yksin. Lapsiperheitä oli vastaajista kolmasosa, ja yhden huoltajan talouksia lapsiperheistä oli lähes kolmasosa. Pakollisten menojen jälkeen käytettävissä olevat kotitalouden kuukausitulot olivat usealla hyvin pienet. Lähes puolella jäi pakollisten menojen jälkeen käyttöön rahaa sata euroa tai sen alle.
3. Suurin osa vastaajista oli kohtuullisen tyytyväisiä elämäänsä, fyysiseen ja henkiseen terveyteensä. Yli viidennes vastaajista koki kuitenkin itsensä masentuneeksi, yksinäiseksi ja/tai nälkäiseksi. Yli puolet vastaajista tunsivat itsensä huono-osaiseksi, mutta koki silti pärjäävänsä elämässään ja uskoi parempaan tulevaisuuteen.
4. Perusetuuksien käyttö oli yleistä: yleisimmin saadut tuet olivat asumistuki, toimeentulotuki ja työmarkkinatuki/työttömyysturvan peruspäiväraha sekä eri eläkkeet.
5. Ryhmä käytti runsaasti terveyskeskuksen, sosiaalitoimiston ja työvoimatoimiston palveluja: terveyskeskuspalveluja ilmoitti viimeisen kahden kuukauden käyttäneensä 70 %, sosiaalitoimiston palveluja 55 % ja työvoimatoimiston palveluja 50 %.
6. Suurin osa vastaajista kävi ruoka-avussa säännöllisesti (49 % joka viikko) ja niiden toimintaan ja ruoan laatuun oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä. Ruoanjakelu oli välttämätöntä 92 % vastaajista, mutta monille ruoanjakeluun liittyi myös häpeän ja nöyryytyksen tunteita. Ruoanjakelu tarjosi myös sosiaalista tukea, sillä 61 % vastaajista piti muiden ihmisten tapaamista ruoanjakelussa tärkeänä.
7. Kvalitatiivisessa aineistossa lapsiperheet nostivat arkeensa olennaisesti vaikuttaviksi tekijöiksi rahan, palvelut, tiedon ja yhteisön. Rahanpuute on jatkuvasti läsnä, mutta köyhyyden tunnetta ei haluta välittää lapsille. Avainasemaan hyvinvoinnin ylläpitäjinä nostettiin lapset, perhe ja merkitykselliset ihmissuhteet. Tiedon puutteen koettiin eristävän yhteisöstä ja palveluista.

SUMMARY OF A STUDY OF FOOD AID IN THE HELSINKI METROPOLITAN AREA

Despite the wide provision of food aid in Finland, up until now, no systematically collected statistical data has been available about those who benefit from these provisions. As part of a national project about food aid initiated by the University of Eastern Finland, the aim of the research presented in this report, which covers the municipalities of Espoo, Helsinki and Vantaa, was to redress this paucity of data. The aim of the first, quantitative, part of the study was to document who receives food aid, how those receiving the aid see their own welfare and to survey what services and benefits they use and receive. A further aspect of this first part was to explore the attitudes that food aid recipients have towards other people and officials and the importance of the food aid in coping with their everyday lives. The second part comprised a qualitative study conducted in Vantaa that involved focus groups consisting of families with children who receive food aid. This report presents the initial findings of the study. A deeper analysis of the data obtained is to be conducted and reported separately.

The key initial findings are:

1. 905 people, who receive food aid, took part in the survey. In Vantaa seven families receiving food aid were also interviewed.
2. Typically, those receiving food aid were over 46 years of age and came from a weak labour market position. Forty-five per cent (45 %) of the respondents were unemployed or had been laid-off and 35 % were retired. The respondents came from all educational backgrounds, with the largest group having attended upper secondary or vocational schools (42 %). Most commonly, (85 %) people lived in rented housing. More than a third (35 %) lived in a one-person household and families with children made up 33 % of the total. Of the families with children 29 % were single parent families.
3. Most of the respondents claimed that they were reasonably satisfied with their lives as well as their physical and mental health. More than a fifth of the respondents, however, felt themselves to be depressed, lonely and/or hungry. More than half (51 %) of the respondents felt disadvantaged although 65 % considered that they could cope with their lives and more than half of them believed in a better future.
4. The most commonly received subsidies were housing benefit (68 %), income support (55 %) and labour market/basic unemployment allowances (45 %). The services most often used were health services (70 %), social services (55 %) and employment services (50 %).
5. After paying housing, food and other mandatory outgoings, nearly half (44 %) of the respondents were left with no more than 100 euros per month for the household. Almost 70 % felt that their income was not sufficient and 72 % stated that they were only sometimes or very rarely satisfied with their standard of living.

6. The respondents visited the food aid centres on a regular basis (49 % every week) and were mainly satisfied how the aid is organised and with the quality of food. Food aid was deemed to be essential for 92 % of the respondents but receiving food was also linked to feelings of shame and humiliation. Food aid centres also play a role in social support since 61 % of the respondents felt that meeting other people in the food aid centres was important to them.
7. During the conversations with the families with children, the key issues that arose that affected their everyday lives were the importance of access to information, feeling of community, lack of money and services. Although lack of money is constantly present in their everyday life, they did not want the sense of poverty to be passed-on to their children. Family, children and meaningful relationships were considered to be of key importance, whilst a lack of information can foster a sense of isolation from the community and services

SAMMANDRAG AV RESULTATEN FRÅN UNDERSÖKNINGEN OM MATUTDELNINGEN I HUVUDSTADSREGIONEN

Hittills har det inte funnits systematiskt insamlat statistiskt material om matutdelningskunderna. Denna undersökning om matutdelningsställena i Esbo, Helsingfors och Vanda, som utförts av Socca - Kompetenscentret inom det sociala området i huvudstadsregionen, bildar sin egen helhet som beskriver välbefinnandet i trängsel-Finland och å andra sidan också segregationsutvecklingen. Undersökningen ingår i den nationella matutdelningsundersökningen som inletts vid Östra Finlands universitet. I undersökningen utreddes välbefinnandet och hälsan, attityder, användningen av tjänster och inkomstöverföringar hos personer som besöker matutdelningsställen samt deras erfarenheter om matköerna. Utöver detta intervjuades barnfamiljer som besökte matutdelningsstället i Vanda. För enkätundersökningens del presenteras i undersökningen den grundläggande svarsfördelningen. Mer detaljerade resultat kommer att publiceras i fackgranskade vetenskapliga publikationer.

1. I enkätundersökningen deltog 905 matutdelningskunder. I Vanda intervjuades sju barnfamiljer som besöker matutdelningsstället.
2. De flesta matutdelningskunderna är över 46 år gamla. Karaktäristiskt för dem var en svag ställning på arbetsmarknaden. Informanterna hade alla slags utbildningsnivåer, den största gruppen var personer som avlagt gymnasium eller yrkesläroanstalt. Vanligast var att man bodde på hyra och en dryg tredjedel bodde ensam. En tredjedel av informanterna var barnfamiljer och av barnfamiljerna var nästan en tredjedel ensamförsörjande. Hushållets disponibla medel i månaden efter obligatoriska utgifter var hos många mycket små. Nästan hälften hade efter de obligatoriska utgifterna hundra euro eller mindre till sitt förfogande.
3. De flesta informanterna var relativt nöjda med sitt liv och sin fysiska och psykiska hälsa. Över en femtedel av informanterna upplevde dock att de var deprimerade, ensamma och/eller hungriga. Över hälften av informanterna kände sig underprivilegerade, men kände ändå att de klarar sig i livet och trodde på en bättre framtid.
4. Användningen av grundläggande förmåner var vanligt: de vanligaste bidragen som man fick var bostadsstöd, inkomststöd, och arbetsmarknadsstöd/grunddagpenning enligt utkomststödet för arbetslösa samt olika pensioner.
5. Gruppen använde hälsovårdscentralens, socialverkets och Arbetskraftsbyråns tjänster i stor omfattning: 70 procent angav att de använt hälsovårdscentralens tjänster under de senaste två månaderna, 55 procent hade använt socialverkets tjänster och 50 procent hade använt Arbetskraftsbyråns tjänster.
6. De flesta informanterna besökte matutdelningen regelbundet (49 procent varje vecka) och man var i regel nöjda med verksamheten vid dem och med matens kvalitet. Matutdelningen var nödvändig för 92 procent av informanterna, men hos många förknippades även känslor av skam och förödmjukelse till matutdelningen. Matutdelningen gav även

socialt stöd; 61 procent av informanterna ansåg det som viktigt att de mötte andra människor i matutdelningen.

7. I det kvalitativa materialet lyfte barnfamiljerna fram pengar, tjänster, information och gemenskap som sådana faktorer som väsentligt påverkar deras vardag. Bristen på pengar är konstant närvarande men man vill inte föra över känslan av fattigdom till barnen. Som nyckelfaktorer för upprätthållandet av välbefinnandet lyfte informanterna fram barnen, familjen och viktiga relationer. Man upplevde att bristen på information isolerade dem från gemenskapen och tjänster.

KIITOKSET

Kaikki 905 vastaajaa

Lapsiperhehaastatteluihin osallistuneet äidit ja lapset

Manna-Apu ry

Hyvä Arki ry

Herttoniemen seurakunnan Myllypuron ruoanjakelu

Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry

Vantaan Ruoka-Apu ry

Korson Ruokapalvelu ry

Helsingin kaupungin sosiaaliviraston aluetyön yksikön ilmaisen ruoanjakelutoiminnan hanke

Juho Saari, professori, johtaja, Itä-Suomen yliopisto, Kuopion hyvinvointitutkimuskeskus, KWRC

1 JOHDANTO

Perustuslain 19 § takaa jokaiselle, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lailla turvataan myös riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille. 1990-luvun laman mukanaan tuomat ruokapankit ja leipäjot eivät jääneet vain ajan ilmiöksi. Niistä muodostui pysyvä osa maamme julkisen vallan järjestämän sosiaaliturvan ulkopuolista avustustoimintaa. Erityisesti kirkko ja kansalaisjärjestöt aloittivat lama-ajan työttömyyden ja velkaongelmien kasvun aikana ruoka-avun jakamisen ja heikoimassa asemassa olevien erityistoimenpiteiden järjestämisen. Lamavuosien jälkeen taloudelliset ongelmat eivät ole vähentyneet taloudellisesta kasvusta huolimatta. Esimerkiksi toimeentulotuen saajien määrä ei missään vaiheessa ole laskenut 1990-alun lamaa edeltävälle tasolle.

Ruokapankkeja ja muita ruoka-apua jakavia toimipaikkoja on jo useimmissa Suomen kunnissa ja ruokajonoissa asioi vuosittain kymmeniä tuhansia suomalaisia tai Suomessa oleskelevia henkilöitä. Osittain vähäisestä ja hajanaisesta tutkimustiedosta johtuen ruoka-avun roolista ja jonoissa asioivista on monenlaisia mielikuvia. Käsitykset ruoka-avun toiminnan laajuudesta, asiakkaiden asemasta, sekä kuntapalvelujen käytön ja ruoka-avun päällekkäisyydestä perustuvat enemmän irrallisiin havaintoihin, kuin systemaattiseen tietoon.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa pääkaupunkiseudulla ruoka-apua hakevista ihmisistä ja heidän hyvinvoinnistaan. Tämä tutkimusraportti jakautuu kahteen pääosioon. Ensimmäisessä avataan kyselytutkimuksen tulokset ja jälkimmäisessä Vantaan lapsiperhetutkimuksen haastattelujen anti.

Raportin ensimmäinen osio käsittää 905 lomakekyselyillä koottua vastausta pääkaupunkiseudun leipäjonoista ruokaa hakevilta ihmisiltä. Tutkimusraportissa selvitetään, keitä leipäjonoissa käyvät ihmiset ovat, kuinka he voivat, mitä palveluita ja tulonsiirtoja he käyttävät sekä millaisia asenteita heillä on viranomaisia ja muita ihmisiä kohtaan. Myös kokemuksia ruoanjaosta kysyttiin. Samalla muodostuu myös kuva keitä he eivät ole ja esimerkiksi missä määrin eri tulonsiirtojen ja palveluiden käytössä esiintyy torjuntaa ja alikäyttöä. Tutkimuksessa käy ilmi myös sosiaalisen kanssakäymisen merkitys ruokajonoissa.

Tutkimus muodostaa oman ruuhka-Suomen hyvinvointia ja toisaalta eriarvoistumista kuvaavan kokonaisuutensa osana kansallista Itä-Suomen yliopistossa käynnistettyä ruoanjakotutkimusta. Määrällinen aineisto tuottaa ensimmäistä kertaa systemaattisen kuvauksen leipäjonon näkyväksi tekemästä huono-osaisuuden muodosta pääkaupunkiseudulla. Laajemmin tarkasteltuna leipäjonon asiakaskunnan sosioekonominen rakenne, sekä palvelujen ja tulonsiirtojen käyttö kertovat olennaisia asioita kuntapalvelujen toimivuudesta. Tutkimus avaa uusia tulokulmia koettuun hyvinvointiin ja toisaalta huono-osaisuuteen. Tulokset ovat välittömästi sovellettavissa huono-osaisuuden vähentämisen politiikassa.

Pääkaupunkiseudun ruoanjakotutkimuksen aineisto kerättiin huhti-syyskuun 2012 välisenä aikana kuudessa pääkaupunkiseudun leipäjonossa. Helsingissä kohteina olivat Herttoniemen seurakunnan organisoima Myllypuron ruoanjakelu sekä Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry. Espoossa keräyspaikkoina olivat Hyvä Arki ja Manna-apu yhdistysten järjestämät ruoanjakelut. Vantaalla aineisto kerättiin Vantaan Ruoka-Apu ry:ssä ja Korson Ruokapalvelu ry:ssä. Nämä kaikki ruoka-aputoimijat ovat kolmannen sektorin toimijoita, joiden jakama ruoka saadaan pääasiassa lahjoituksina lähialueiden ruokakaupoista. Kaupungit tukevat joitain ruoka-avun toimijoista esimerkiksi vuokraamalla näille tiloja tai jalkauttamalla jonoihin sosiaalityöntekijöitä (Hki), jotka tarjoavat paikan päällä sosiaalista tukea ja avustavat sosiaalietuuksien ja palveluiden hakemisessa.

Ruoka-avun tematiikkaa selvitetään nyt laajalla, kansallisen vertailun mahdollistavalla kvantitatiivisella aineistolla. Määrällinen tutkimusote moninkertaistaa mahdollisuuden tarkastella huonosaisen väestönosan rakennetta ja sisäistä hajanaisuutta. Tutkimustulosten toivotaan antavan tietoa ja työkaluja kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille ja kuntien päättäjille siitä, minkälainen rooli epävirallisella viimesijaisella auttamisella on suhteessa kunnalliseen sosiaalihuoltoon ja palvelujärjestelmään.

Ruoka-avun vakiintumiseen on vaikuttanut useita tekijöitä. Tarjontapuolella ovat vaikuttaneet ruoka-aputoiminnan tehostuminen ja elintarvikkeiden tarjonnan lisääntyminen. Erityisesti EU:n puskurirahastoistaan myöntämän elintarviketuen (Food Distribution programme for the Most Deprived Persons of the Community) koordinointi ja EU-ruoanjakelu ovat muodostunut Suomessa systemaattiseksi ja vakiintuneeksi kokonaisuudeksi. Jaettavien elintarvikkeiden keräämisessä yhdistyy kolmannen sektorin toimijoiden harjoittama avustustyö sekä elintarvikealan yritysten yhteiskuntavastuu ja säästöt jätehuoltokustannuksissa. Ruoka-avun kysyntää puolestaan selittävät menojen ja tulojen vastaamattomuus ja velkaantuminen, muun epävirallisen taloudellisen tuen saantiin liittyvät haasteet, elämänhallinnan ongelmat ja mahdolliset ruoan hakemisen sosiaalisen hyväksyttävyyden muutokset.

Tutkimusraportin toisessa osiossa esitellään Vantaan aineistonkeruun yhteydessä toteutettujen fokusryhmähaastattelujen tuloksia. Haastatteluissa tarkasteltiin ruoka-avun toimipaikoissa asioiden lapsiperheiden arjen voimavaroja ja haasteita.

Koko pääkaupunkiseutua kattavaa kartoitusta leipäjonoista ja avustusruoanjakelusta ei ole aiemmin tehty. Helsingin sosiaalivirasto on teettänyt erinäisiä selvityksiä ruoka-avusta, joista mainittakoon muutamia. Esimerkiksi Anna-Mari Siiki (2006) on käsitellyt 2000-luvun alun helsinkiläistä leipäjonotematiikkaa sosiaalityön pro gradu -tutkielmassaan ja siihen liittyneissä artikkeleissa (esim. Siiki 2009). Aineistona Siiki käytti haastattelujen lisäksi Helsingin Myllypuron leipäjonossa sosiaaliviraston jalkauttamana sosiaalityöntekijänä keräämiään kenttämuistiinpanoja noin 300 erillisestä keskustelusta leipäjonoissa käyneiden kanssa vuosina 2001–2004. Piia Metsähuone

(2001) on haastatellut kymmentä Pelastusarmeijan ruoka-avun hakijaa sosiaalivirastolle teke-
mässään julkaisussa. Maanlaajuisestikin aiemmat tutkimukset aiheesta ovat olleet paikallisia ja
usein laadullisia haastattelututkimuksia.

Tutkimuksesta on vastannut pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Soccan erikoistutki-
ja Saija Turunen apunaan tutkija Maria Ohisalo, projektiavustaja Vlada Petrovskaja, erityissuun-
nittelija Anna-Kaisa Tukiala sekä työelämävalmennettava Henrikki Hirvonen. Aineistonkeruussa
ovat auttaneet Helsingin kaupungin sosiaaliviraston aluetyön yksikön ilmaisen ruoanjakelutoi-
minnan hankkeen sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat Karoliina Hjelm, Galina Säyppö ja Teija Tanska.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä tutkimus koostuu kahdesta aineistosta: kyselylomakkeella kerätystä kvantitatiivisesta (n=905) ja ryhmähaastatteluilla kerätystä kvalitatiivisesta aineistosta. Nämä aineistot esitellään seuraavassa erillisinä osioina.

Kyselytutkimus

Tutkimus toteutettiin Espoon, Helsingin ja Vantaan ruoka-avun toimipaikoissa. Aineisto kerättiin yhteensä kuudesta ruoka-avusta, kahdesta kussakin kaupungissa. Espoosta mukana olivat Manna-Apu ry (n=177) ja Hyvä Arki ry (n=128), Helsingistä Herttoniemen seurakunnan Myllypuron ruo-anjakelu (n=324) ja Veikko ja Lahja Hurstin Laupendentyö ry (n=72) sekä Vantaalta Vantaan Ruoka-Apu ry (n=145) ja Korson Ruokapalvelu ry (n=59). Tutkimusraportissa ei ole vertailtu kuntia tai yksittäisiä ruoka-avun toimipaikkoja keskenään, sillä pääkaupunkiseudulla vastaajat saattavat käydä useammassa ruoka-avussa eri kuntien alueilla. Tutkimuksen tulokset on kuitenkin esitelty niin kuntien kuin ruoka-apujen edustajille eriteltyinä.

Tutkimus tehtiin yhteistyössä edellä mainittujen ruoka-apujen kanssa. Neuvottelut ruoka-apujen kanssa aloitettiin maaliskuussa 2012. Käytännönjärjestelyistä sovittiin yhdessä toimijoiden kanssa pyrkimyksenä toteuttaa tutkimus asiakasta kunnioittavalla tavalla ja häiritsemättä itse ruoanjakoa. Ennen aineiston keräämistä asiakkaille jaettiin ennakkotietopaperi tulevasta tutkimuksesta. Paperissa kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta ja siitä, mitä aihealueita kysely kattaa sekä korostettiin, että kyselyihin vastataan nimettömänä ja täysin vapaaehtoisesti.

Tutkimus on osa Itä-Suomen yliopiston hallinnoimaa valtakunnallista hanketta. Aineistonkeruu suoritettiin Itä-Suomen yliopiston kehittämällä kyselylomakkeella, joka oli rajattu pituudeltaan nelisivuiseksi. Kyselyn teemoina olivat hyvinvointi ja terveys, asenteet, palvelujen ja tulonsiirtojen käyttö sekä ruokapankkien toiminta. Tämän lisäksi selvitettiin vastaajien taustatekijöitä. Suurin osa kysymyksistä oli esikoodattuja monivalintakysymyksiä. Yksittäinen vastaaja ei ole tuloksissa tunnistettavissa.

Kyselylomaketta tarjottiin kaikille ruokaa jonottaneille, mikäli se oli käytettävissä olevan ajan ja jonon pituuden puitteissa mahdollista. Kyselytutkimuksesta kieltäytyneitä oli kaikissa ruoanjakelupisteissä. Kysely ei esimerkiksi tavoittanut asiakkaita, jotka eivät voineet täyttää kyselyä tarjoituilla kielivaihtoehdoilla. Lomakkeita oli saatavilla suomeksi, englanniksi ja venäjäksi. Syynä kieltäytymiseen saattoi olla myös se, että kysely oli täytetty aiemmin jossain muussa pääkaupunkiseudun ruoanjakelupisteessä. Pääosin lomakkeet täytettiin ulkona jonotustilanteissa. Espoon Manna-Avussa oli mahdollista täyttää lomakkeet myös vastaamiseen varatussa sisätilassa. Aineiston keruu aloitettiin huhtikuussa ja keruuta jatkettiin syyskuuhun saakka.

Suurin osa vastaajista täytti kyselyn itsenäisesti, mutta tarvittaessa kysely oli mahdollista täyttää myös avusteisesti. Joissakin tapauksissa kyselyjä annettiin mukaan kotiin täytettäväksi.

Lapsiperheiden ryhmähaastattelut

Vantaan ruokajonossa käyvien lapsiperheiden kanssa toteutettiin lisäksi ryhmähaastatteluja. Vantaalla lapsiperheille oli eri jonot, joten he erottautuivat selvästi omaksi ryhmäkseen. Ryhmämuotoisiin keskusteluihin osallistui seitsemän äitiä lapsineen. Tavoitteena oli kuulla tarkemmin jonossa käyvien vanhempien kokemuksia lapsiperheiden voimavaroista ja ongelmista. Tapaamisissa, joita oli seitsemän, tutkittiin yhdessä arjen rakentumista vapaamuotoisesti keskustellen. Lapsiperheiden kanssa tuotetun kokemusaineiston tulokset esitellään raportin jälkimmäisessä tuotosiossa.

HUOMIO!

Elintarvikejakelut ovat:

- maanantaina klo 11.30
- keskiviikkona klo 11.30
- perjantaina klo 11.30

Kävijämäärien lisääntymisestä johtuen voi viikossa hakea **vain kerran /perhe** elintarvikkeita. Haluamme että kaikille olisi ruokakassi edes kerran viikossa !

Jätetään siis kaverille – ja ollaan jonossa – kerran viikossa !

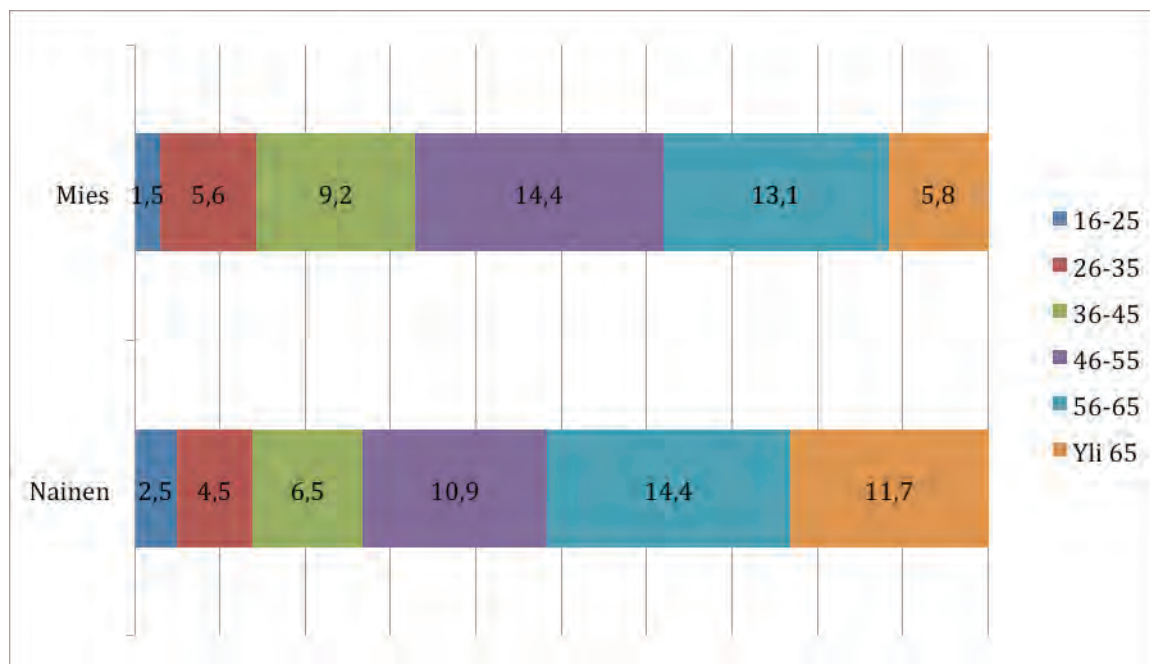
3 KYSELYTUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimustuloksia esitellään raportissa aineiston perusjakaumien ja kuuden keskeisen teeman kautta: kohderyhmä, koettu hyvinvointi, toimeentulo, palvelut, kokemukset ruoanjakelusta sekä lapsiperheet kyselyaineistossa. Raportissa tuloksia on tarkasteltu suhteessa vastaajien ikään, kuten Kuopion pilottihankkeen loppuraportissa. Menettelyyn on päädytty, sillä viime aikoina on julkisessa keskustelussa esiintynyt erityisesti huoli nuorten syrjäytymisestä ja toisaalta ikääntyvän väestön selviytymisestä. Myös sukupuolta on käytetty taustamuuttujana esimerkiksi ikää ja koulutusta tarkasteltaessa.

3.1 Kohderyhmä - keitä ruokajonoissa käyvät ovat?

Kyselylomakkeessa selvitettiin vastaajien taustatietoja, kuten sukupuolta, kansalaisuutta, koulutustasoa, ikää, työtilannetta, asumismuotoa ja kotitalouden aikuisten ja lasten lukumäärää.

Kyselytutkimukseen osallistuneita vastaajia oli kaikista ikäryhmistä. Ennen kaikkea painotus oli yli 46-vuotiaissa, kun alle 46-vuotiaita oli vastaajista yhteensä noin 29 %. Lähes 30 % kaikista vastaajista oli 56–65-vuotiaita, 46–55-vuotiaiden ollessa toiseksi suurin vastaajien ryhmistä. Yli 65-vuotiaita oli noin 18 %. Vastaajista vain hienoinen enemmistö oli naisia 50,5 % ja miehiä oli 49,5 %. Erityisesti naisilla painottui vanhempien jonottajien määrä (yli 65-vuotiaita 12 % vs. miehet 6 %), kun taas miehistä suhteellisesti eniten oli 36–55-vuotiaita (24 % vs. naiset 17 %).

Kuvio 1. Vastaajien ikä ja sukupuoli, % (n=827)

Aineiston vastaajista 73 % oli Suomen kansalaisia ja 27 % muun maan kansalaisia. Mahdolliset kaksoiskansalaisuudet on yleensä merkitty ensisijaisesti Suomen kansalaisuudeksi. Suomen kansalaisia oli kaikissa ikäluokissa enemmän kuin ulkomaalaisia. Suhteellisesti eniten ulkomaan kansalaisia oli 26–35-vuotiaissa, seuraavaksi eniten 16–25-vuotiaissa ja kolmanneksi eniten yli 65-vuotiaissa.

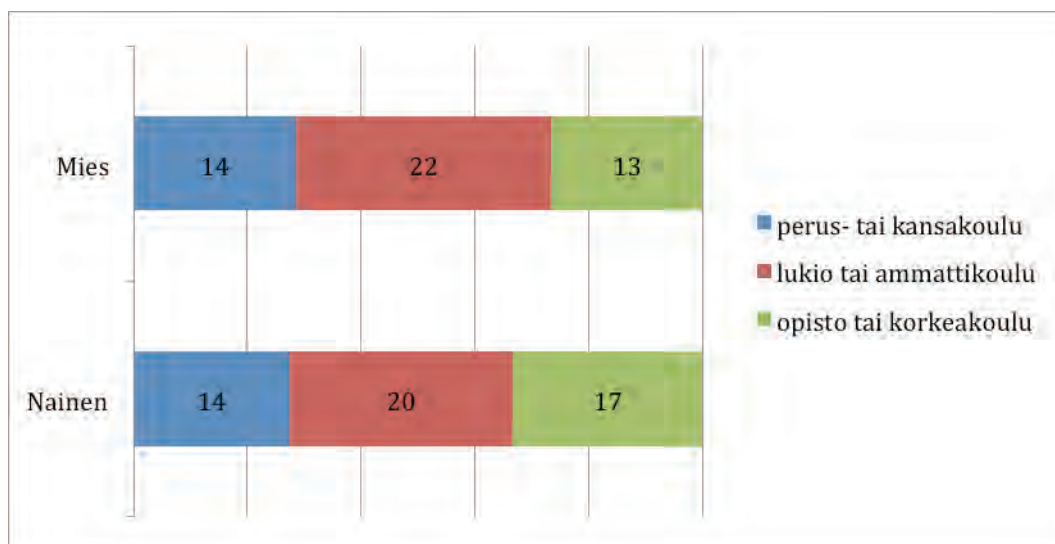
Heikko työmarkkina-asema yhdistää leipäjonoissa käyviä

Työtilannetta tarkasteltaessa, vastaajista 45 % oli työttömänä tai lomautettuna. Eniten työttömiä tai lomautettuja oli 46–55-vuotiaissa (17 %). Vastaajista 35 % oli eläkeläisiä ja 5 % opiskelijoita. Esimerkiksi Helsingissä Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö -järjestöllä on erikseen ruoanjako opiskelijoille, mikä saattaa vähentää muina päivinä jonoissa käyvien opiskelijoiden määrää. Pysyvästi työssäkäyviä oli vastaajista kolme prosenttia, määrä- tai osa-aikatoissa olevia oli 6 % ja kokonaan olevia 7 %. Näin siis määrä- tai osa-aikainen työ, tai aina edes kokopäivätyö, ei suojaa köyhyydeltä, vaan toimeentuloa joudutaan täydentämään leipäjonoissa käymisellä.

”Ihminen voi olla köyhä, vaikka on 100 % raitis, täysijärkinen ja kokopäivätyössä.”

Leipäjonoissa käy ihmisiä kaikista koulutustaustoista

Perinteikäs käsitys siitä, että ruoka-apuun turvautuvat lähinnä matalasti koulutetut, on tämän tutkimusaineiston perusteella kumottavissa. Peräti 42 % pääkaupunkiseudun vastaajista oli toisen asteen koulutus. Perus- tai kansakoulun käyneitä oli 28 % kun opisto- tai korkeakoulu -vaihtoehdon oli vastaajista valinnut 30 %.

Kuvio 2. Vastaajien koulutustausta ja sukupuoli, % (n=809)

Pääkaupunkiseudulla asutaan vuokralla

Suurin osa, 85 % vastaajista asui vuokralla. Näistä kunnan vuokra-asunnossa asui 19 % ja loput yksityiseltä vuokratusta asunnossa. Kunnan vuokra-asunnoissa asujia voi olla aineistossa enemmänkin, sillä aina kuntaa ei mielletä vuokranantajaksi, jos kunnallinen kiinteistöyhtiö toimii eri kuin kunnan nimellä. Omistusasunnossa asui 8 % vastaajista ja asunnottomia oli 4 %. Tukiasunnossa ilmoitti asuvansa 3 %. Tukiasunnoissa asuvien melko pientä määrää leipäjonoissa voi selittää se, että tukiasunnoissa saattaa usein olla ateriapalveluita. Vuokralla asuminen oli tyypillisintä 56–65-vuotiaille vastanneille (24 %) ja seuraavaksi tyypillisintä 46–55-vuotiaille (22 %). Vastanneista 31 asunnottomasta viisi oli 16–25-vuotiaita, seitsemän 26–35-vuotiaita ja loput 19 olivat 36–65-vuotiaita. Omistusasukia oli eniten yli 56-vuotiaissa (5 %).

Yhden hengen kotitalouksia ja lapsiperheitä molempia kolmannes

Pääkaupunkiseudun kotitalouksista yhden aikuisen talouksia oli 49 %, kahden 40 % ja kolmen 8 %. Kotitalouksia, joissa aikuisia oli enemmän kuin kolme oli yhteensä 3 %. Vastaajista 67 % ei ollut kotitaloudessa yhtään lasta, mikä selittyy vastaajien korkealla iällä ja osittain yksin asuvien korkealla määrällä. Yhden hengen kotitalouksia oli 35 %. Vastaajien kotitalouksista 26 % asui yksi tai kaksi lasta. Koko aineistosta lapsiperheitä oli 33 %. Kaikista lapsiperheistä yhden huoltajan talouksia oli 29 %. Koko pääkaupunkiseudun aineistosta yksinhuoltajia oli yhteensä 9 %. Pääkaupunkiseudun asuntojen korkeat hinnat tulivat esiin jonoissa kuultujen tarinoiden kautta.

"Asumiskulut ovat liian isot yksin asuvalle: meitä on paljon sinkkuja."

Lähes puolet luottaa muihin ihmisiin ja viranomaisiin

Kysyttäessä luottamuksesta, vastaajista 46 % oli joko täysin tai osin samaa mieltä siitä, että ihmisiin voi luottaa. Viranomaisiin koki voivansa luottaa puolet vastaajista.

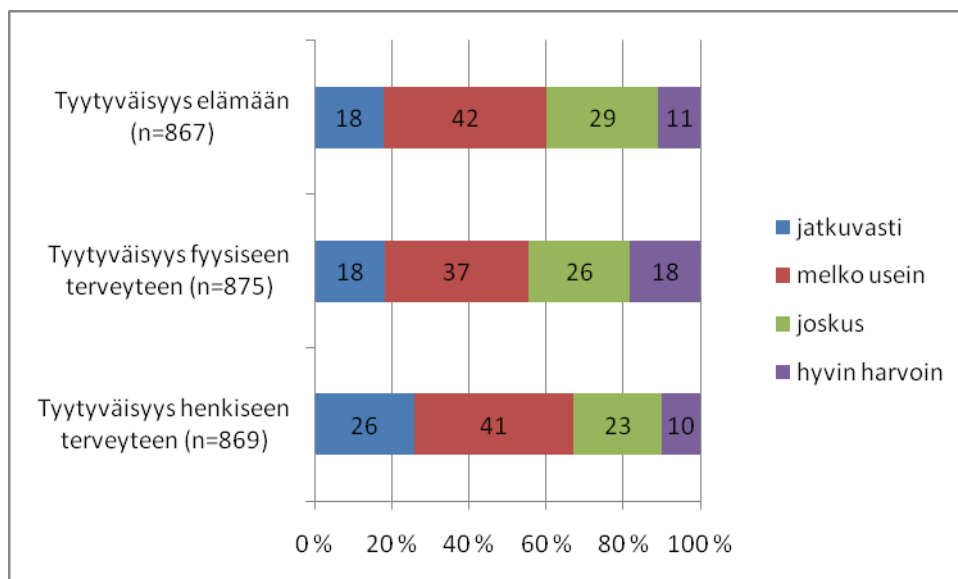
3.2 Koettu hyvinvointi

Koettua hyvinvointia kyselyssä selvitettiin vastaajien tyytyväisyydellä omaan elämäänsä, fyysiseen ja henkiseen terveyteensä. Lisäksi kysyttiin ovatko he tunteneet itsensä yksinäiseksi, masentuneeksi tai nälkäiseksi viimeisen kuukauden aikana. Vastausvaihtoehdot olivat "jatkuvasti", "melko usein", "joskus" ja "hyvin harvoin". Tässä kysymyksessä ei ollut "ei lainkaan" -vastausvaihtoehtoa. Näiden lisäksi huono-osaisuuden kokemuksia ja ajatuksia omasta tulevaisuudesta kartoitettiin väittämillä, joissa vastausvaihtoehdot olivat "täysin samaa mieltä", "osin samaa mieltä", "ei samaa eikä eri mieltä", "osin eri mieltä" ja "täysin eri mieltä".

Tyytyväisyyden kokemuksia voivat varjostaa masennus, yksinäisyys ja nälkä

Suurin osa (60 %) vastaajista oli jatkuvasti tai melko usein tyytyväisiä elämäänsä viimeisen kuukauden aikana. Hyvin harvoin elämäänsä tyytyväisiä oli noin joka kymmenes (11 %). Yli puolet

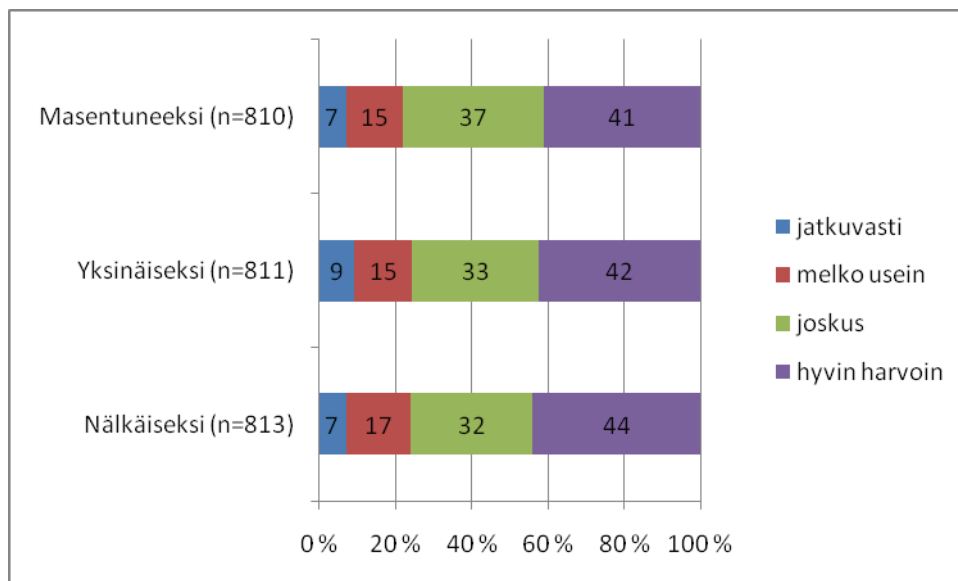
(56 %) oli jatkuvasti tai melko usein tyytyväisiä fyysiseen terveyteensä ja 67 % henkiseen terveyteensä. Hyvin harvoin fyysiseen terveyteensä tyytyväisiä oli 18 % ja henkiseen terveyteensä 10 %.

Kuvio 3. Tyytyväisyys elämään, fyysiseen ja henkiseen terveyteen, %

Tilastollisia merkitsevyyksiä tarkasteltaessa tyytyväisyys fyysiseen terveyteen on riippuvainen sukupuolesta ja iästä. Miehet olivat naisia useammin tyytyväisiä fyysiseen terveyteensä viimeisen kuukauden aikana. Tämän lisäksi tyytyväisyys fyysiseen terveyteen laskee lineaarisesti iän noustessa. Tyytyväisyys henkiseen terveyteen on riippuvainen kotitalouden käyttöön jäävästä rahasta kuukaudessa pakollisten menojen jälkeen. Ne vastaajat, joilla rahaa jäi käytettäväksi sata euroa tai alle olivat harvemmin tyytyväisiä henkiseen terveyteensä suhteessa muihin vastaajiin.

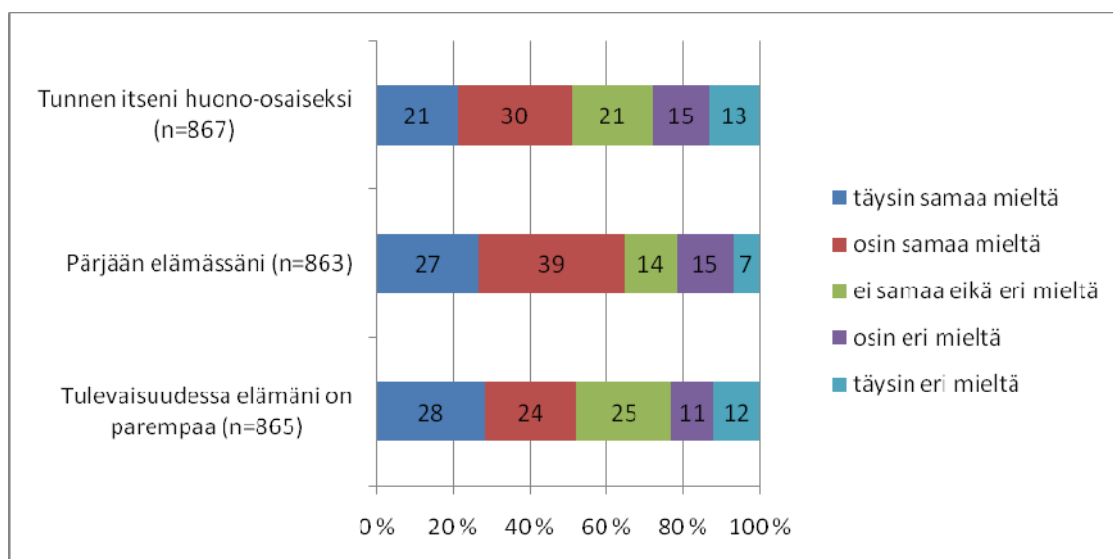
Viimeisen kuukauden aikana masentuneeksi oli itsensä tuntenut jatkuvasti tai hyvin usein yli viidennes (22 %) vastaajista ja hyvin harvoin 41 %. Yksinäiseksi itsensä oli tuntenut jatkuvasti tai hyvin usein joka neljäs vastaaja ja nälkäiseksi lähes joka neljäs (24 %).

Kuvio 4. Kun ajattelet elämääsi viimeisen kuukauden aikana, oletko tuntenut itsesi masentuneeksi, yksinäiseksi, nälkäiseksi? %

Masentuneisuudessa ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja ryhmien välillä. Yksinäisyyden tunte-mukset ovat sen sijaan lineaarisesti yhteydessä kotitalouden käyttöön jäävään rahaan kuukaudes-sa pakollisten menojen jälkeen. Jatkuvasti yksinäisiksi itsensä tunteneiden määrä lisääntyi mitä vähemmän rahaa oli käytössä. Viimeisen kuukauden aikana itsensä jatkuvasti nälkäiseksi tunte-neet tulevat todennäköisimmin matalimmasta koulutustaustasta.

Yli puolet vastaajista (51 %) tunsu itsensä huono-osaiseksi. Väittämän kanssa eri mieltä oli 28 % vastaajista. Huono-osaisuuden tuntemukset ovat yhteydessä koulutustaustaan ja kotitalouden käytössä oleviin rahoihin kuukaudessa pakollisten menojen jälkeen. Perus- tai kansakoulun käy-neet kokivat itsensä huono-osaisemmiksi kuin ylemmistä koulutustaustoista tulevat vastaajat. Huono-osaisuuden kokemus lisääntyi mitä vähemmän kotitalouden käyttöön jäi kuukaudessa rahaa.

Kuvio 5. Huono-osaisuuden kokemukset, elämässä pärjääminen ja ajatukset tulevaisuudesta, %

Suurin osa (65 %) koki pärjäävänsä elämässään. Yli joka viides (21 %) ei kokenut pärjäävänsä. Parempaan elämään tulevaisuudessa uskoi kuitenkin yli puolet (52 %) vastaajista. Lähes neljäsosa (23 %) ei uskonut elämänsä paranevan.

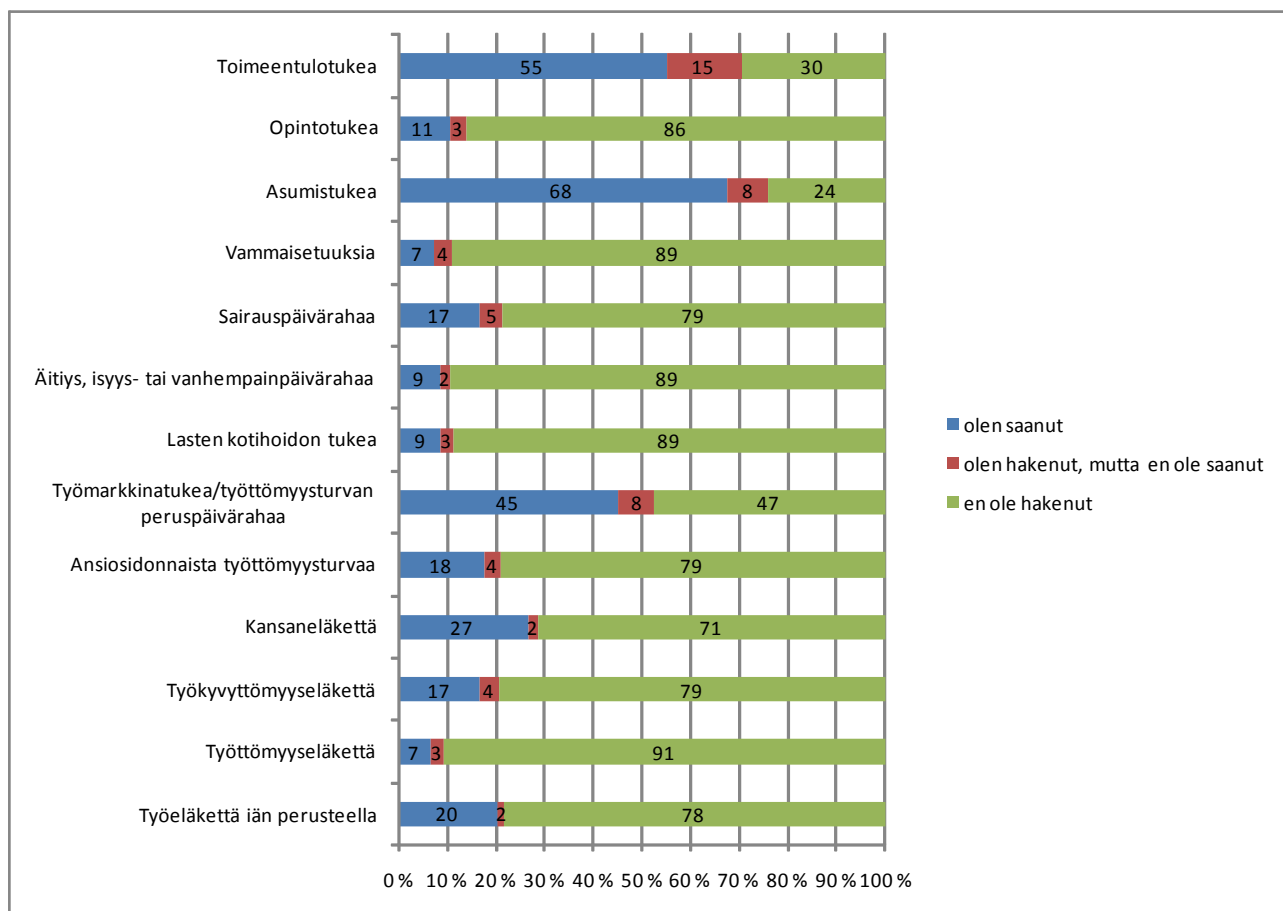
3.3 Toimeentulo

Ruokajonoissa käyvien toimeentuloa selvitettiin kysymällä kunnan, Kelan ja eläkelaitosten tulonsiirtojen käyttöä viimeisen kahden kuukauden aikana. Aikajänne on valittu Kuopion pilotin mukaan, jossa perusteluna oli, että näin päätöksentekosykli ei vaikuta tuloksiin, mutta samalla ihmisten muistikuvat etuuksien käytöstä ovat vielä suhteellisen luotettavia.

Yleisimmin saadaan toimeentulotukea, asumistukea ja työmarkkinatukea

Toimeentulotukea oli viimeisen kahden kuukauden aikana saanut 55 % vastaajista. Toimeentulotukea hakeneista 15 % ei ollut saanut sitä. Kuviossa 6 vastausvaihtoehto ”olen hakenut, mutta en ole saanut” kuvaa toimeentulotuen asiakkaiden kohtaamaa torjuntaa (mm. Määttä 2010). 56–65-vuotiaissa niiden hakeneiden osuus, jotka eivät olleet tukea saaneet, oli suurin, 34 %. Seuraavaksi suurin osuus tukea ilman jääneistä oli 26–35-vuotiaita (21 %).

Yleisin tuki oli asumistuki, jota oli saanut noin 68 % vastaajista. 46–65-vuotiaat saivat suhteessa eniten asumistukea (57 %). Niiden vastaajien määrä, jotka olivat hakeneet asumistukea, mutta eivät olleet sitä saaneet, oli korkein (30 %) 56–65-vuotiaissa ja toiseksi suurin 36–45-vuotiaissa (20 %). Työmarkkinatukea tai työttömyysturvan peruspäivärahaa sai vastaajista 45 %. Kuviossa 6 on esitetty kaikki tukiin liittyvät vastausten jakaumat. Kuviossa on otettava huomioon, että analyysissä on mukana kaikki vastaajat, jolloin en ole hakenut -vaihtoehto on suhteellisen suuri usean tuen kohdalla: esimerkiksi eläkeläiset hakevat harvoin/koskaan opintotukea tai eri työttömyystukia.

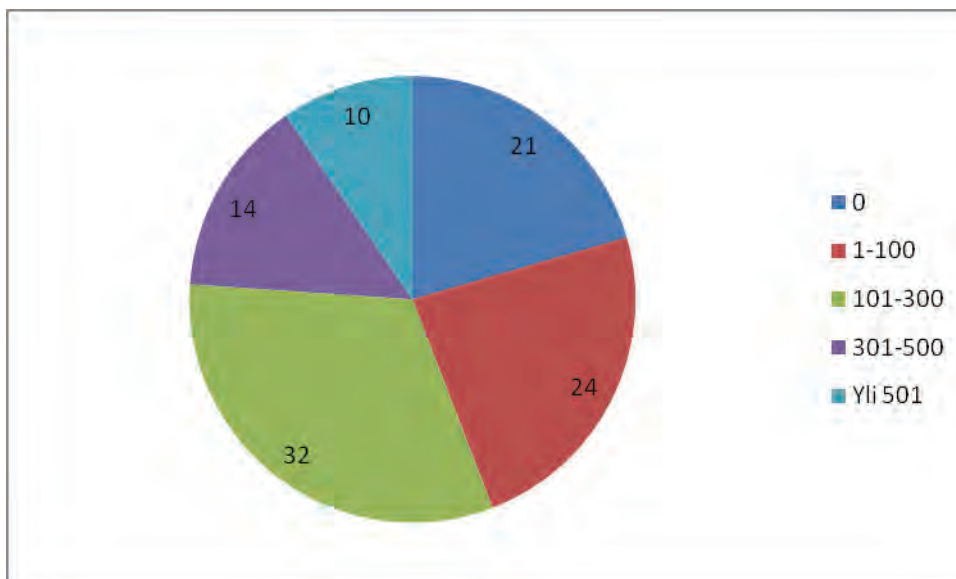
Kuvio 6. Tukien saaminen, hakeminen ja ”torjunta” viimeisen kahden kuukauden aikana, %

Tulokset osoittavat, että toimeentulotuki, asumistuki, työttömyysetuudet ja eläkkeet muodostavat suurimman osan vastaajien tulonsiirroista. Tulokset ovat pitkälti samoja, kuin Kuopion pilottitutkimuksessa. Työmarkkinatuen ja eläkkeiden käyttö kertovat työelämän ulkopuolisuudesta. Köyhyyden välttämiseksi patkätöiden tekeminen on mahdollista esimerkiksi opiskelijoilla ja pienten lasten vanhemmilla (Saari et al. 2012, 26).

Lähes puolella jää kuukaudessa käytettäväksi 100 € tai vähemmän

Toimeentuloon liittyen kysyttiin myös vastaajien kuukaudessa käytettävissä olevia varoja pakollisten asunto-, ruoka- yms. menojen jälkeen. Joka viidennellä ei jää käyttöön lainkaan rahaa ja lähes joka neljännellä vastaajista rahaa jää sata euroa tai alle.

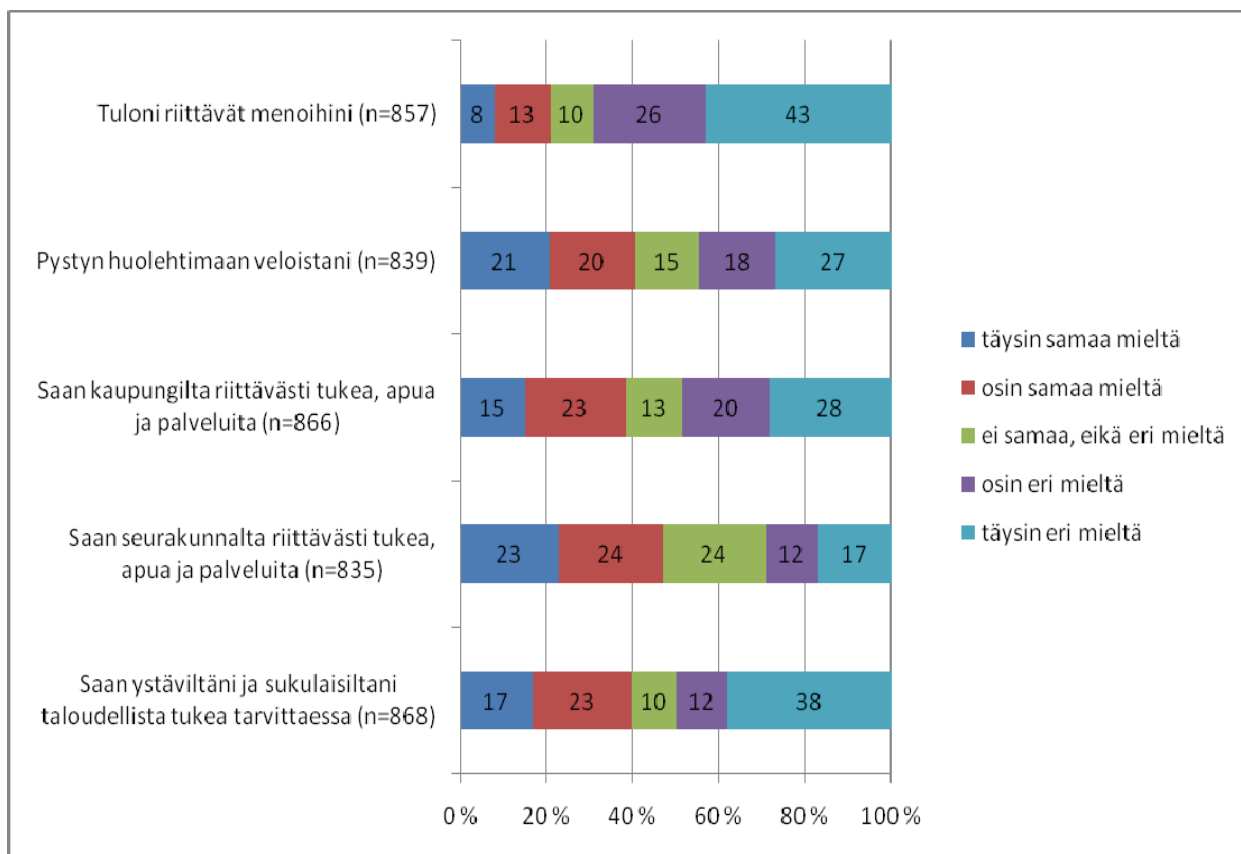
”Oikeastaan menee miinuksen puolelle kun ei mistään rahaa saa eikä mitään saa maksettua... 2 kk vuokra maksamatta.”

Kuvio 7. Kuinka paljon kotitaloutesi käytössä on kuukaudessa rahaa pakollisten asunto, ruoka- yms. menojen jälkeen? % (n=740)

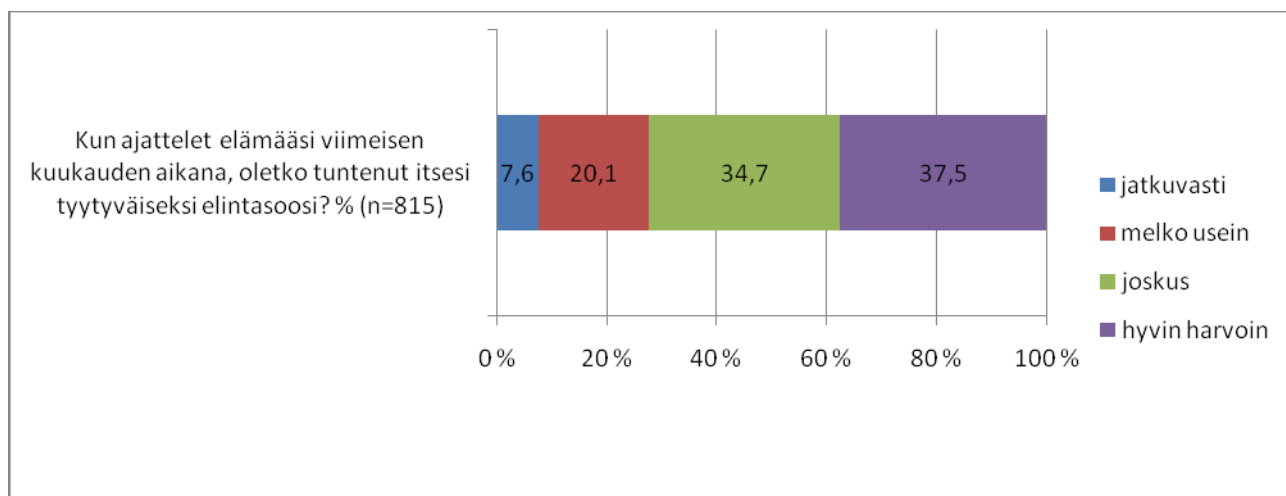
Lähes 70 % tulot eivät riitä menoihin

Kyselyssä selvitettiin myös vastaajien kokemusta omien tulojen riittävyydestä, velkojen maksun hallinnasta ja ystäviltä ja sukulaisilta saadusta taloudellisesta tuesta. Vastaajilta kysyttiin lisäksi heidän kokemustaan siitä, saavatko he kaupungilta ja seurakunnalta riittävästi tukea, apua ja palveluita. Leipäjonoissa käyvistä noin puolet oli sitä mieltä, etteivät he saa kaupungilta riittävästi tukea, apua tai palveluita - myöskään kolmasosa vastaajista ei mielestään saanut riittävästi seurakunnan tukea (kts. kuvio 8).

Kuvio 8. Kokemuksia tuesta ja toimeentulosta, %

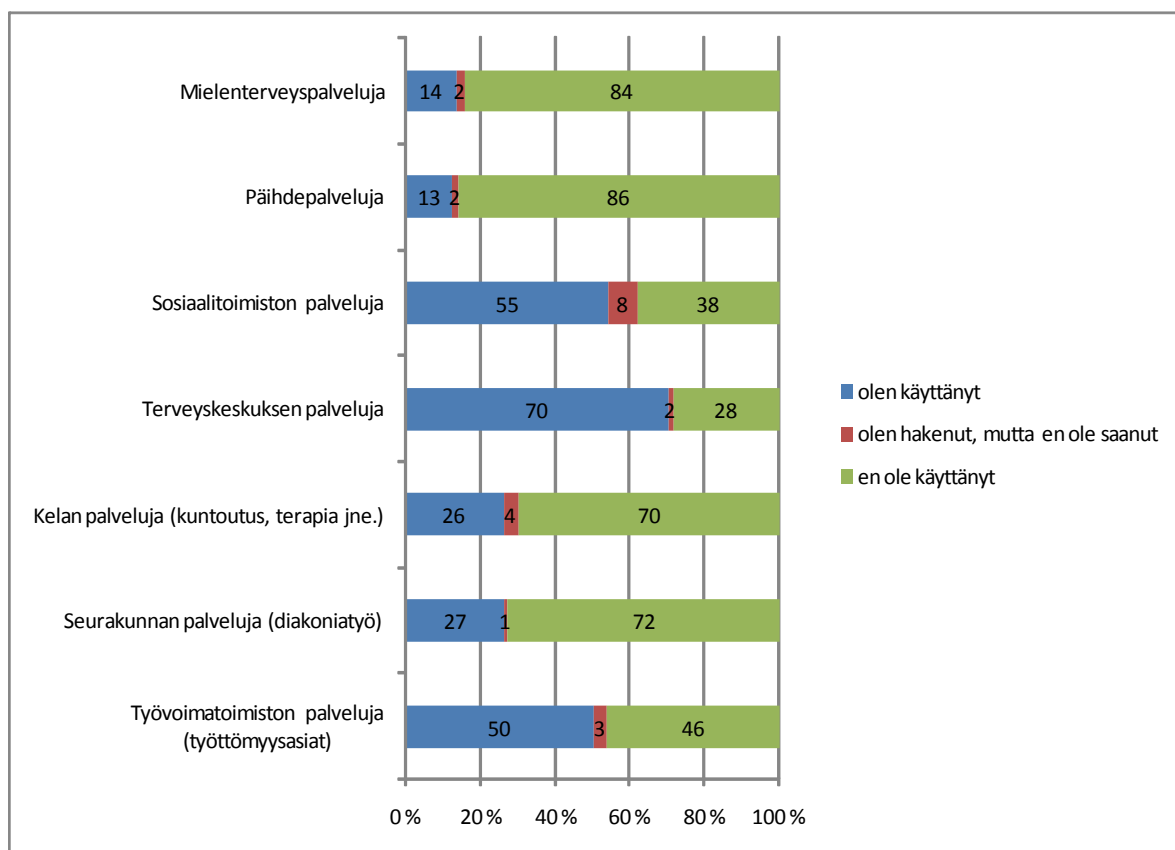
Tarkasteltaessa edellä kuvattuja toimeentuloon liittyviä muuttujia, tukien käytön yleisyyttä, kuukaudessa käytettävissä olevien ”vapaiden” varojen vähäisyyttä sekä kokemusta tulojen riittävyydestä menoihin, ei ole yllättävää, että kysyttäessä vastaajien tyytyväisyydestä elintasoonsa, yli 72 % ilmoitti olevansa ainoastaan joskus tai hyvin harvoin tyytyväinen elintasoonsa. Jatkuvasti tai melko usein tyytyväinen elintasoonsa oli kuitenkin lähes 28 % vastaajista.

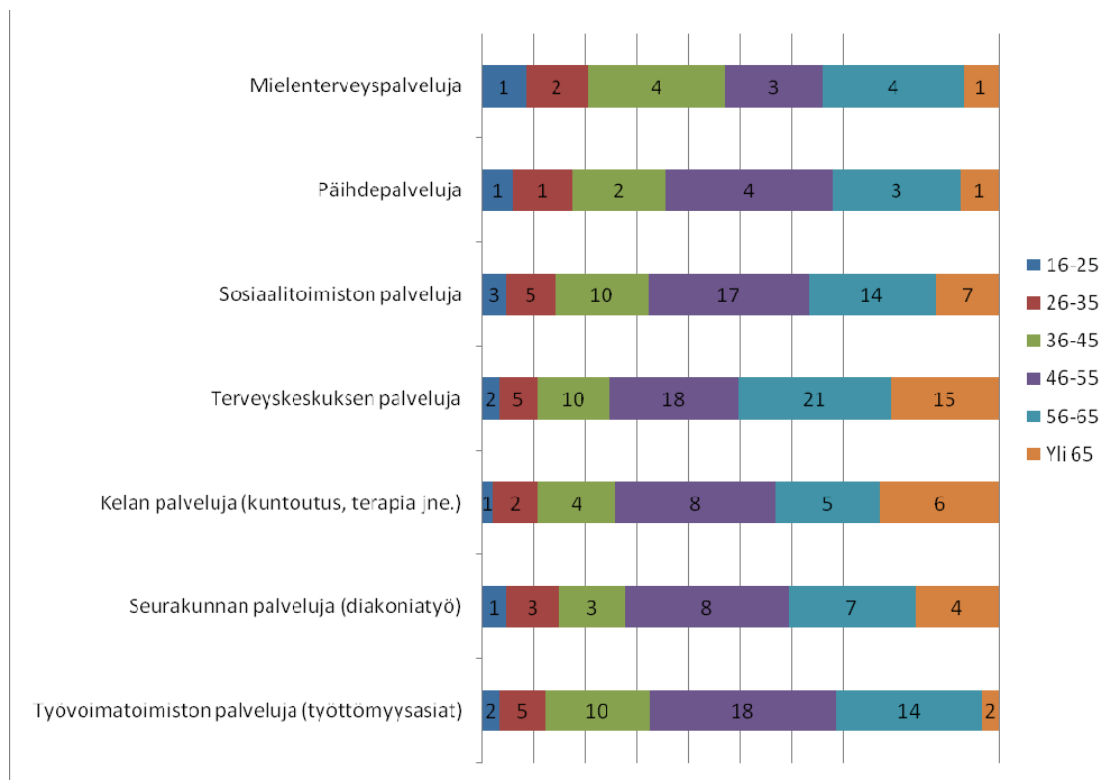
Kuvio 9. Kun ajattelet elämääsi viimeisen kuukauden aikana, oletko tuntenut itsesi tyytyväiseksi elintasoosi? % (n=815)

3.4 Palvelut

Tulonsiirtojen käytön lisäksi tutkimuksessa selvitettiin kunnan, seurakunnan ja Kelan palvelujen käyttöä viimeisen kahden kuukauden aikana. Eniten vastaajat olivat käyttäneet terveyskeskuksen palveluja (70 %), sosiaalitoimiston palveluja (55 %) ja työvoimatoimiston palveluja (50 %). Terveyskeskuspalveluita eniten käyttäneitä oli 56–65-vuotiaissa (21 %) ja seuraavaksi eniten 46–55-vuotiaissa (18 %). 16–45-vuotiaista terveyskeskuspalveluja oli käyttänyt yhteensä hieman yli 17 %. 46–65-vuotiaat olivat ylliedustettuina myös sosiaalitoimiston palveluiden käyttäjinä (yhteensä 30 %), seuraavaksi eniten sosiaalitoimistossa asioivia oli 36–45-vuotiaissa (10 %). Kuviossa 10 selkeimmin erottuvat sosiaalitoimiston (8 %) ja Kelan (4 %) palvelut, joita on haettu, mutta ei ole saatu.

Kuvio 10. Palveluja viimeisen kahden kuukauden aikana käyttäneet, hakenneet ja ei käyttäneet, %.

Kuvio 11. Palvelujen käyttö iän mukaan, %

Kuviossa 11 on tarkasteltu palvelujen käyttöä iän mukaan. Palveluja (poislukien mielenterveyspalvelut) selkeästi eniten käyttävä ikäryhmä oli 46–55-vuotiaat. Yli 65-vuotiaat käyttivät eniten terveyskeskuspalveluja (21 %).

Hieman yli 23 % vastaajista ilmoitti kyselyssä päihteidenkäyttönsä liittyvistä ongelmista, mutta viimeisen kahden kuukauden aikana päihdepalveluja oli käyttänyt vain alle 13 %. Masentuneisuutta melko usein tai jatkuvasti kokeneita oli noin 22 %, mielenterveyspalveluita käyttäneitä taas oli 14 %.

3.5 Kokemukset ruoanjakelusta

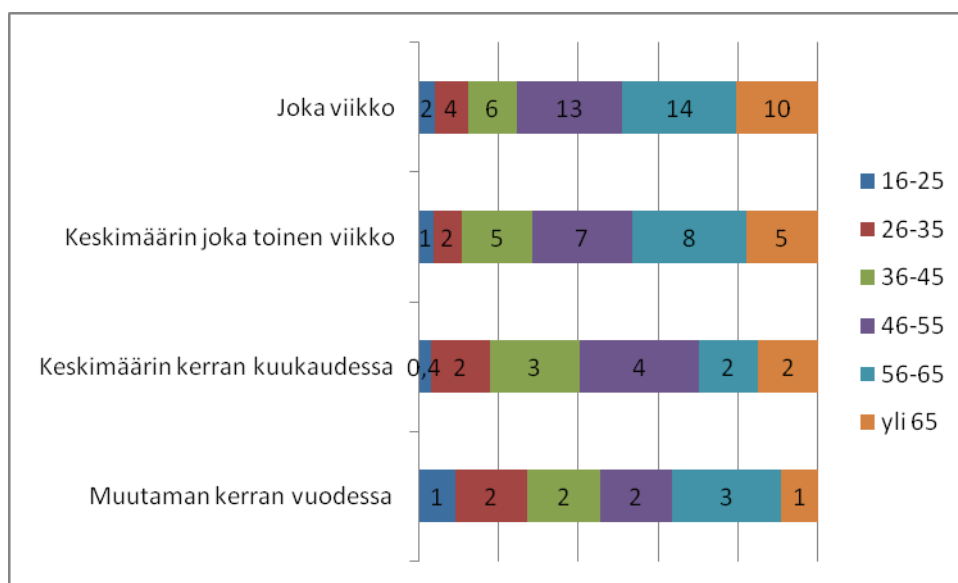
Pääkaupunkiseudun ruoanjakeluissa on useita eri käytäntöjä. Ruokaa jaetaan jonotusjärjestyksessä ja jonotusnumeroilla (numerojärjestyksessä tai arpomalla). Osassa ruokaa jaetaan eri päivinä liikuntarajoitteisille ja opiskelijoille tai lapsiperheille on oma jononsa. Myös lyhyt hartaushetki voi kuulua osaksi ruoanjakelua. Kävijöiden tilastointi vaihtelee paikoittain säännöllisestä ja tarkasta tilastoinnista (asiakkaan nimi, kotikunta, perheen koko ja jaetun ruoan kilomäärä) satunnaiseen kävijämäärän laskentaan. Pääosin avustusruokaa voi hakea anonyymisti.

Kyselyssä selvitettiin ruoanhaun säännöllisyyttä, kenelle ruokaa haetaan ja haetaanko ruokaa useammasta kuin yhdestä ruoka-avusta. Pääkaupunkiseudulla selvitettiin myös asiakkaiden liik-

kuvuutta eri kaupunkien ruoanjakelujen välillä. Tämän lisäksi kyselyssä kartoitettiin mielipiteitä ruoanjakelun toimivuudesta ja ruoan laadusta sekä ruoanjakelun merkityksestä sosiaalisena tapahtumana.

Ruokaa haetaan joka viikko itselle ja perheelle

Ruoanhaku oli useille vastaajista säännöllinen tapahtuma. Lähes puolet (49 %) vastaajista oli hakenut ruoka-avusta ruokaa joka viikko viimeisen vuoden aikana ja keskimäärin joka toinen viikko ruokaa oli hakenut 27 %. Muutaman kerran vuodessa ruokaa haki 11 % vastaajista. Suurin osa (47 %) vastaajista kävi vain yhdessä ruoka-avussa. Viikoittain useammassa kuin yhdessä ruoka-avussa kävi 14 % vastaajista. Pääkaupunkiseudulla vastaajat saattoivat hakea ruokaa useamasta kuin yhdestä kaupungista.

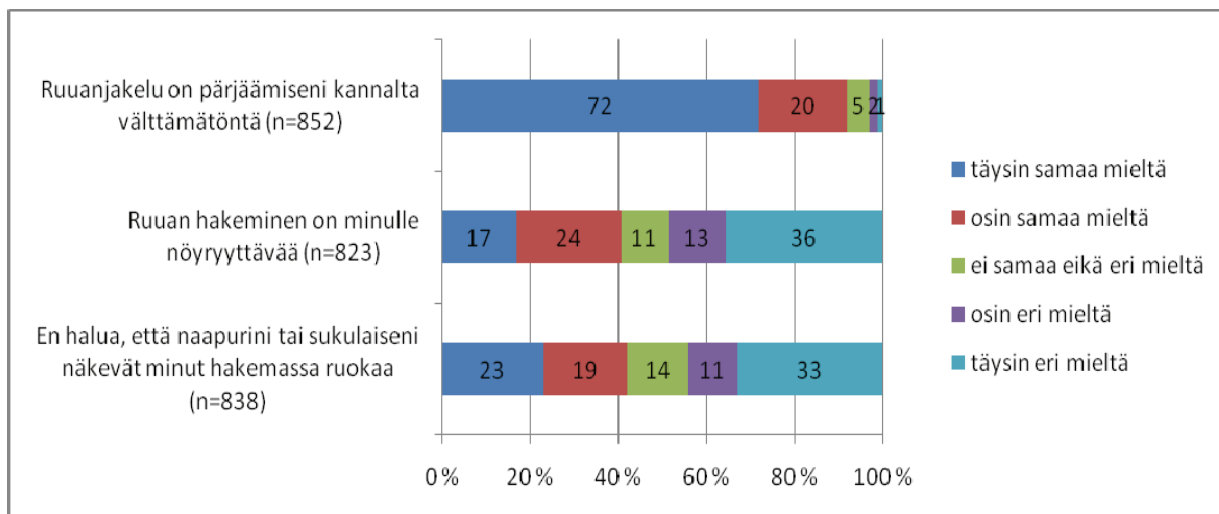
Kuvio 12. Ruoanjakelun asiakkuus viimeisen vuoden aikana, % (n=805)

Puolet vastaajista haki ruokaa itselleen ja perheelle ja 37 % ainoastaan itselle. Ruokaa haettiin myös muille, sillä 13 % vastaajista haki ruokaa sekä itselle että muille. Useat vastaajat kertoivat vievänsä ruokaa sellaisille, jotka ovat liian huonokuntoisia jonottamaan ruokaa.

Ruoanjakelu on pärjäämiselle välttämätöntä häpeästä ja nöyryytyksen tunteesta huolimatta

Suurin osa (92 %) vastaajista koki, että ruoanjakelu on heidän pärjäämisensä kannalta välttämätöntä. Ainoastaan kolme prosenttia ei kokenut sitä pärjäämisensä kannalta välttämättömäksi. Kysyttäessä ruoanjonon merkityksestä muille jonoissa olijoille, 47 % vastaajista koki, että ruokajonossa on ihmisiä, jotka eivät tarvitsisi ruokaa. Ruoan hakemiseen liittyy myös negatiivisia tunteita. Monet vastaajat (42 %) eivät halunneet naapureidensa tai sukulaistensa näkevän heitä hakemassa ruokaa ja lähes saman verran (41 %) vastaajista koki ruoan hakemisen nöyryyttäväksi.

Häpeän tunne on riippuvainen vastaajan koulutustasosta, sillä mitä korkeampi koulutustausta, sitä vähemmän halutaan, että naapurit tai sukulaiset näkevät vastaajan jonottamassa ruokaa.

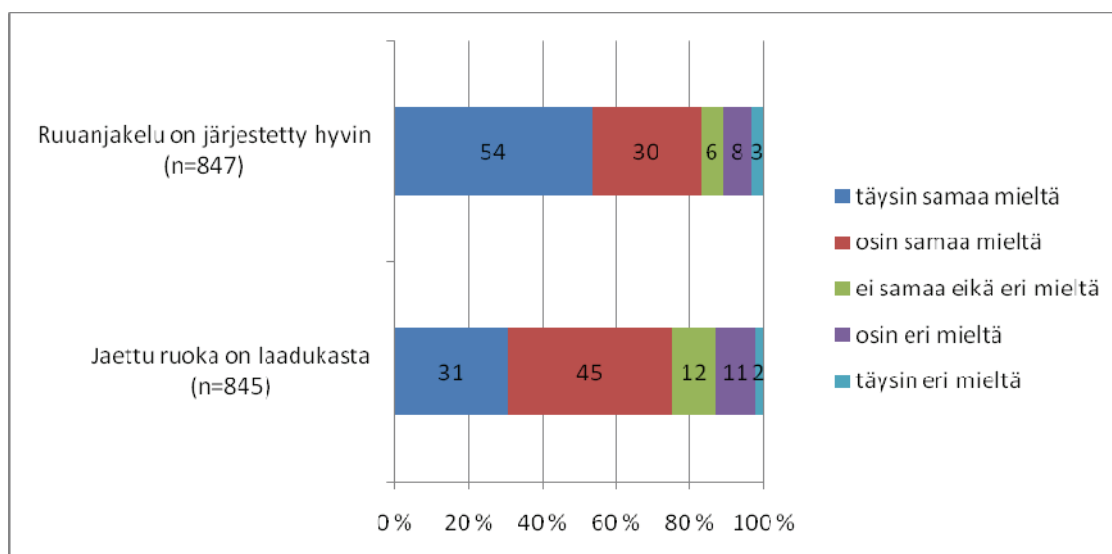
Kuvio 13. Kokemuksia ruoan hakemisesta, %

Ruuanjakelut saivat osakseen kiitosta

Ruuanjakelun toimintaan ja sieltä saatuun ruokaan oltiin pääosin tyytyväisiä. Vastaajista 84 % koki järjestelyt toimiviksi ja parantamisen varaa toiminnassa oli 11 % mielestä. Enemmistön (76 %) mielestä jaettu ruoka oli laadukasta, 13 % vastaajista tosin oli sitä mieltä, että ruoan laatu voisi olla parempaa.

”Olen sitä mieltä jakelusta, että teette upeeta työtä. Kiitos kuuluu teille.”

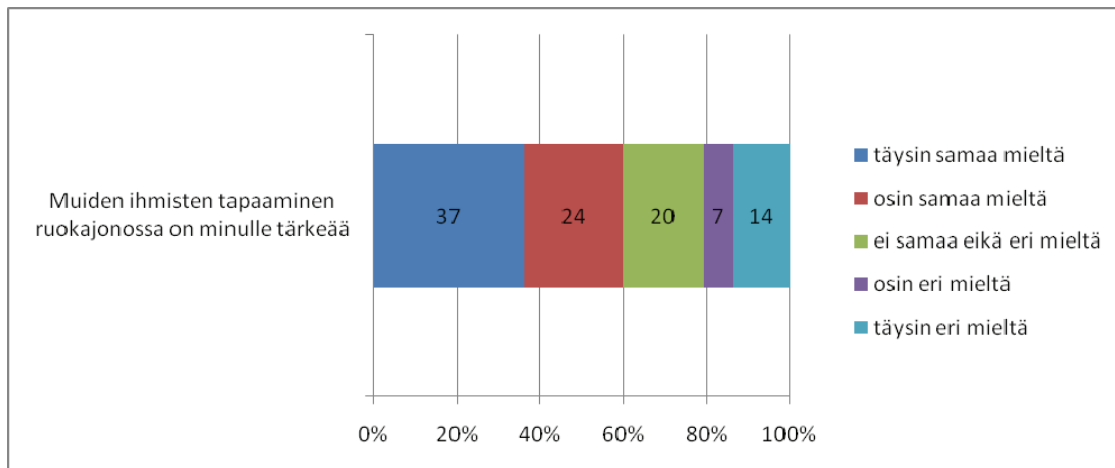
”Kiitos ruoka-avun henkilökunnalle, me köyhät ja varattomat tarvitaan teitä. Teidän luona käyminen piristää ihmistä, eikä alista ihmistä vielä alemmaksi mitä on tällä hetkellä varallisuutensa takia.”

Kuvio 14. Tyytyväisyys ruoanjakeluun, %

Ruoanjakelu on monille myös sosiaalinen tapahtuma

Ruoka-apujen jonotusajat vaihtelevat melkoisesti. Vaikka jonotusaikaa pyritäänkin pitämään mahdollisimman lyhyenä, useat asiakkaista saapuvat jonoihin jo hyvissä ajoin ennen jakelua jolloin jonotusaika voi olla useita tunteja. Suuri osa (61 %) kyselyyn vastanneista koki muiden ihmisten tapaamisen jonossa itselleen tärkeäksi. Noin joka viides (21 %) ei kokenut ruokajonoja itselleen tärkeänä sosiaalisena tapahtumana.

Kuvio 15. Ruoanjakelun sosiaalinen merkitys, % (n=851)

3.6 Lapsiperheet kyselyaineistossa

Lapsiperheiden osuus koko aineistosta oli 33 %. Tilastollisesti merkitseviä eroja tarkasteltaessa lapsiperheiden edustajat eroavat muusta vastaajajoukosta muutamien kysymysten kohdalla. Viimeisen kahden kuukauden aikana lapsiperheiden edustajat olivat tunteneet itsensä tyytyväisemmiksi elämäänsä kuin muut vastaajat. Myös masentuneisuuden ja yksinäisyyden tuntemuksia esiintyi harvemmin kuin muilla vastaajilla. Asenteissa viranomaisia ja muita ruokajonoissa asioivia kohtaa löytyi eroja: Luottamus viranomaisiin oli vähäisempää, mutta muiden ihmisten koettiin olevan ruokajonossa oikeutetusti. Usko parempaan tulevaisuuteen oli vahvempi kuin muilla vastaajilla. Lapsiperheiden edustajilla oli vähemmän ongelmia päihteiden käytössä ja he olivat todennäköisemmin toimeentulotuen ja opintotuen hakijoita, kuin muut vastaajat. Muuhun vastaajajoukkoon verrattuna lapsiperheissä oli käytetty enemmän seurakunnan ja työvoimatoimiston palveluja viimeisen kahden kuukauden aikana.

4 LAPSIPERHEET: CASE VANTAA

Pääkaupunkiseudun ruoanjakotutkimuksen yhteydessä kerättiin myös laadullinen aineisto Vantaan ruoka-avussa käyviltä lapsiperheiltä. Vantaalla lapsiperheille oli erillinen jono, joten he erotuivat selvästi omaksi ryhmäkseen.

Tutkimuksen lähtökohtana oli lapsiperheiden arkeen vaikuttavien asioiden yhteinen tutkiminen ja tiedon tuottaminen heidän kokemuksistaan. Alustaviksi aiheiksi keskusteluihin valittiin arjen kohokohdat ja huolenaiheet sekä lapsiperheiden toiveet ja kokemukset palvelujen käytöstä.

Keskusteluryhmiin osallistui seitsemän eri kulttuuritaustoista olevaa perheenäitiä lapsineen. Perheet jaettiin kahteen ryhmään. Yhteensä ryhmät kokoontuivat seitsemän kertaa kesäkuun 2012 aikana. Kaikilta jonossa käyviltä perheiltä kysyttiin halukkuutta osallistua ryhmäkeskusteluihin ja heille jaettiin kutsut, joista ilmeni tutkimuksen tausta ja tavoitteet. Jonossa oli sekä äitejä että isiä lapsineen, mutta ryhmiin ei onnistuttu saamaan yhtään isää. Lapset olivat tapaamisissa mukana, mutta vain äidit osallistuivat keskusteluun.

Mistä johtuu, että niin moni lapsiperhe käy ruoka-avussa? Mistä arki rakentuu ja millaisia asioita vanhemmat pitävät merkityksellisinä oman perheensä elämässä? Koetaanko arki taloudellisen ahdingon vuoksi pelkäksi selviytymistaisteluksi? Millaisia toiveita ja tarpeita he näkevät omilla lapsillaan olevan? Vastaavatko tarjolla olevat palvelut heidän tarpeisiinsa? Nämä kysymykset nousivat keskeisiksi haastattelujen aiheiksi.

Ryhmähaastattelut pidettiin läheisen kirjaston askartelutilassa. Kokoontumisissa oli mukana paljon lapsia, joiden mukanaolo teki tapaamisista tunnelmaltaan rentoja ja epävirallisia. Lasten välitömyys vaikutti myös siihen, että ennalta toisilleen tuntemattomien äitien oli helppoa ja luontevaa keskustella aiheista. Tapaamiset nauhoitettiin.

Tutkimustapa oli aineistolähtöinen. Lapsiperheiden ryhmätapaamisten välillä tutkimustiimi litte-roi nauhoitetut keskustelut ja teki alustavaa analyysia tuotetusta tiedosta. Toisaalta tutkimustavan ollessa kehkeytyvä prosessi, myös äidit osallistuivat yhteiseen analyysiin. He jatkoivat kootun tiedon pohjalta syventäen teemoja ja kokemuksiaan. Yhteisen analyysin teon kautta ryhmätilanteissa oli mahdollisuus peilata yksittäisen ihmisen ja perheen kokemuksia muiden ryhmän jäsenten kokemuksiin, tuoda monenlaisia näkökulmia ”pöytään” ja näin ymmärtää itsekkin ehkä jotakin uutta itsestään tai perheensä tilanteesta. Millaisiin asioihin omat kokemukset laajemmin liittyvät ja millaisia kulttuurisia tai yhteiskunnallisia yhteyksiä ja ilmenemismuotoja niillä on?

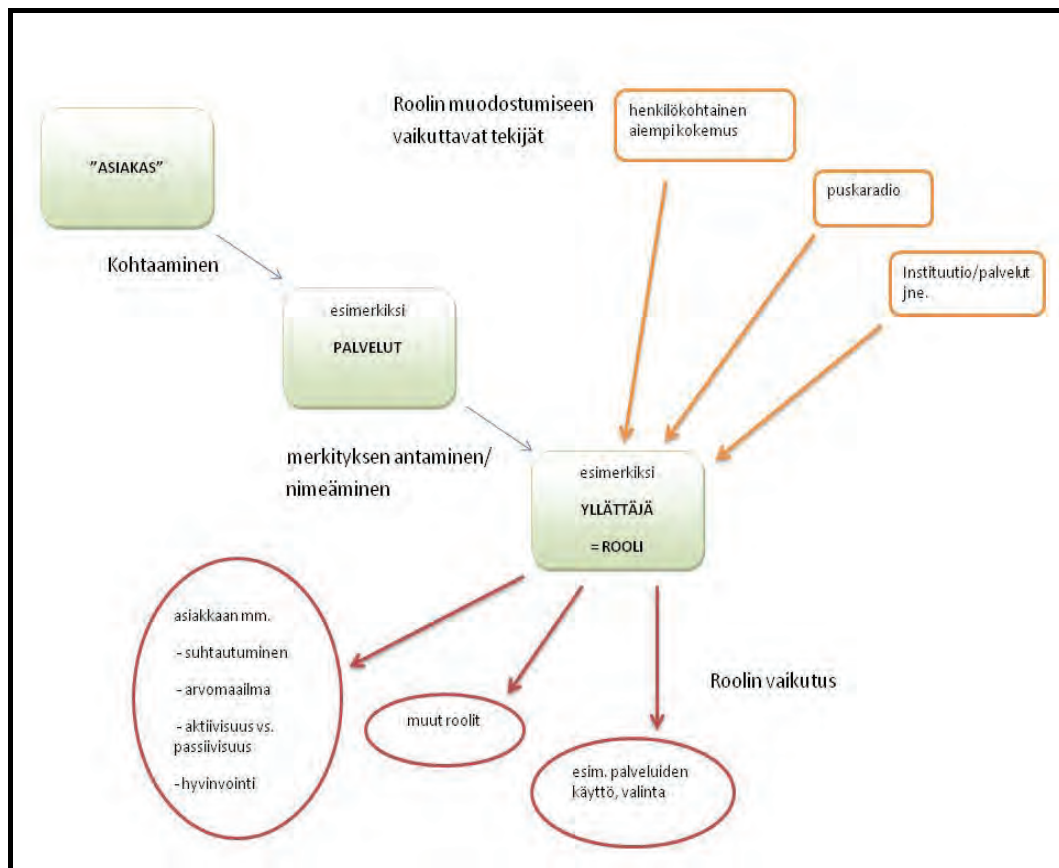
Viimeisessä ryhmätapaamisessa keskusteltiin yhdessä lopullisista analyysituloksista ja tehdyistä jäsennyksistä sekä johtopäätöksistä. Oli tärkeää varmistua siitä, että yhteinen tiedon tuottamisen prosessi oli todella ollut yhteinen, ja että äidit kokivat analyysitulokset omikseen.

Lapsiperheiden keskusteluryhmien pohjalta nousivat perheiden arkeen olennaisesti vaikuttavat teemat: raha, tieto, palvelut, ja yhteisö, joita ryhmässä useimmiten kuvattiin arjesta puuttuvina asioina. Näille teemoille perheenäidit antoivat erilaisia merkityksiä, joita kutsutaan tässä rooleiksi.

Roolit

Rooli on pitkälti riippuvainen kunkin osallistujan henkilökohtaisesta suhtautumisesta, aiemmasta kokemuksesta ja suhteesta teemoihin. Jokaisella roolilla on myös aktiivinen luonne, ja se vaikuttaa kunkin osallistujan identiteettiin jokaisessa teemassa, muun muassa suhtautumisessa palveluihin.

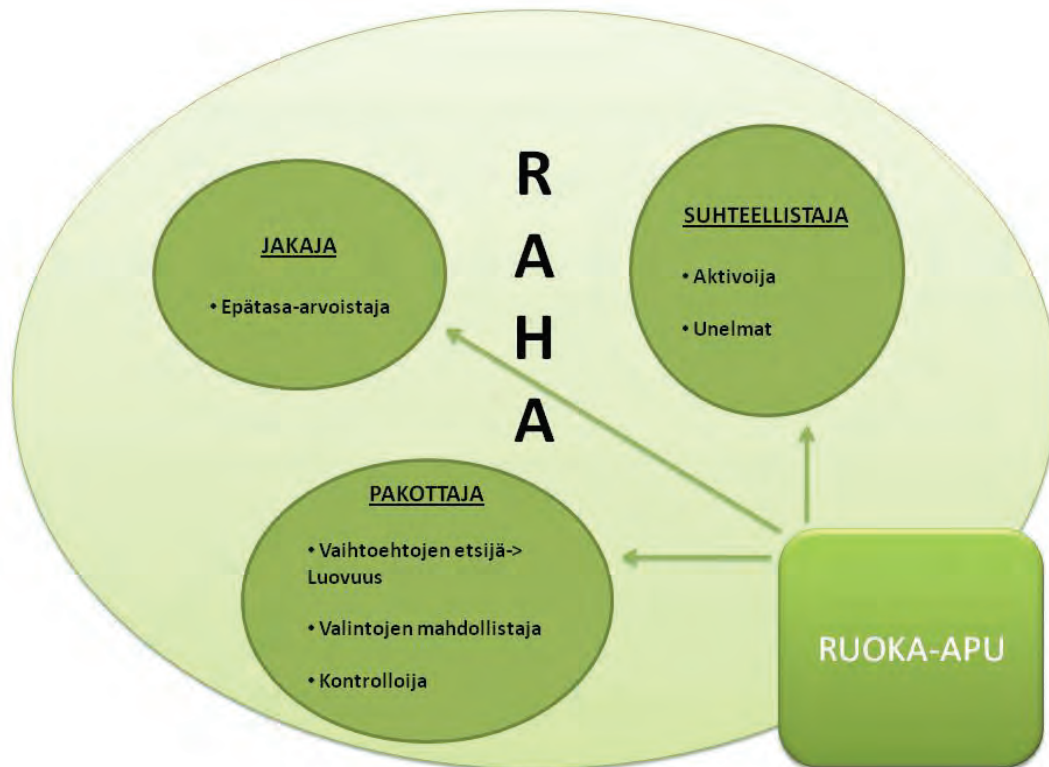
Keskusteluissa kävi ilmi, että roolit ovat aktiivisen luonteensa vuoksi elävässä ja muovautuvassa muodossa, näyttäytyvät usein ristiriitaisina ja ilmenevät myös samanaikaisina, menevät limittäin, toistuvat ja vaikuttavat toisiinsa.

Kuvio 16. Roolin muodostuminen

4.1 Raha

Vaikkei köyhyyttä otettukaan keskusteluryhmien lähtökohdaksi, raha nousi keskeisenä asiana esiin. Rahanpuute on koko ajan läsnä ja se vaikeuttaa huomattavasti arkea.

Kuvio 17. Rahalle annetut roolit

Rahanpuute jakaa ihmisiä epätasa-arvoiseen asemaan

Rahan rooli näyttäytyy jakajana, sillä se jakaa ihmisiä epätasa-arvoiseen asemaan. Epätasa-arvo liittyy muun muassa lasten harrastusmahdollisuuksiin, jotka ovat näillä perheillä rajalliset. Myös lasten vaate-, lelu- ja muut hankinnat ovat vähäisiä. Vanhemmat kokivat, että heidän lapsensa ovat epätasa-arvoisessa asemassa suhteessa muihin paremmin taloudellisesti pärjääviin perheisiin. Rahanpuute aiheuttaa vertailua ja epätasa-arvoisuuden kokemusta yleisemmin yhteiskunnassa. Vanhempien mielestä todellinen rahanpuute voi rajoittaa lasten elämää ja tasavertaisia mahdollisuuksia.

"Mutta mä mietin ku talvella mä ajattelin, että ostaisin kaikille lapsille uudet hyvät haalarit (Reima-merkkiset), mutta emmä pystyny ostaa. Emmä halua valittaa, mutta joskus haluaisi jotain, mitä näkee kaupassa, mutta ei pysty ostaa, se harmittaa. Ja mä mietin sitten, ketä varten ne vaatteet kaupassa oikeasti roikkuu?"

"Sitä palkasta palkkaan kituuttamista vaikka ei me sillai itketä sitä juttua, mutta välillä hermostutaan, että voi että, eikö taaskaan ja laitetaan nyt toikin raha ruokaan ja tarvtsis oikeasti jotain muutakin."

"Ja sit toi ruoka-apu - juttu jos tuosta kattoo, niin tuo on minusta hyvä lisä. Nythän me ollaan käyty kolme kertaa siinä. Nythän me ei päästykään, ois ollu kyllä tarvetta, mutta sit mulle tuli onneks maanantaina rahaa mikä oli tällainen juhlapäivä, että mä pystyin maksaa vuokran ja kaikki laskut pois, paitsi että yks lasku jäin, että mä jouduin soittelee ja sovittelee sähkölaskusta vielä, että en tiedä. Mä maksan sen loppukuusta ja osissa.... Se on niin niinku sillai euroista kiinni."

"Mun mielestä valtion tuki menee enemmän pitkäaikaistyöttömiin ja juoppoihin. Tuntuu siltä, että lapsiperheitä unohdetaan tai sit luullaan, että kyllä ne pärjää. Me ollaan viimeisiä, ketä ajatellaan."

Valinnanvapaus riippuu mahdollisuuksista

Pakottajana raha saattaa pakkotilanteeseen valintojen suhteen. Perheiden valinnat ovat sidoksissa käytössä olevaan rahaan, jolloin mahdollisuudet rajoittuvat ja saatavissa oleva tarjonta kapenee. Rahanpuute pakottaa elämän joskus pyörimään rahan ympärillä ja voi johtaa palkasta palkkaan kituuttamiseen. Rahanpuute on myös kontrolloijan roolissa. Valintojen tekeminen ja hankintojen priorisointi ovat rahan kontrollin alla. Rahan vähäisyydestä johtuen perheet ovat pakotettuja hyvin tarkkaan taloudenpitoon.

Pakottajan roolin kääntöpuolena on vaihtoehtojen etsijä ja valintojen mahdollistaja. Tämä tarkoittaa sitä, että valintoja tehdessä perheet kertoivat käyttävänsä luovuutta. Perheet kokivat, etteivät aina lähde hakemaan valmiiksi järjestettyä toimintaa vaan suunnittelevat itse yllättäviä harrastusmuotoja ja sellaista tekemistä, joka on heidän sen hetkisessä elämäntilanteessaan taloudellisesti mahdollista.

"Sit tehdään lähipuistoihin jotain eväsretkiä, että heti aamulla, että nyt meidän täytyy pakata, että lähdetään puistoon, kun joku ajattelis vaan että lähetään tästä nyt puistoon, ni meillä on tämmönen niinku tehty ja lapset on ihan niinku ooooo. En mä tiedä mut noi on niinku tommosia jotka ei maksa oikeastaan mitään, koska ne leivät jotka siellä kotona on niin ne on kuitenkin niistä."

"Joo tai sit me mennään johonkin metsikköön. Ihan pieni metsikkö mikä tuossa löytyy ja sit tehdään jotain ihme tarinoita siellä."

"Valinnanvapaus perustuu aika paljon siihen, mihin meillä on mahdollisuuksia. Mä valitsen meidän perheelle sellaista toimintaa, johon meillä on riittävästi rahaa. Mutta silti me saadaan valita, mihin me mennään ja mitä tehdään niistä vaihtoehtoista, mihin meidän rahat riittää."

"Meillä oli ennen käytetty pesukone ja se meni rikki, niin mä ostin taas käytetyn ku oon niin kallista."

"Onneksi on mahdollisuus ostaa osamaksulla, emme mekään voi ostaa uutta tästä noin vaan."

Suhteellista vai ei

Nykyistä rahatilannetta pohtiessaan perheet saattoivat suhteuttaa sitä aiempiin elämäntilanteisiin, esimerkiksi opiskeluaikaan tai aikaan kun oltiin työelämässä. Puhuttaessa rahasta perheet vertasivat tulojaan myös muihin kansalaisiin, muihin lapsiperheisiin tai uraihmiin. Puhuttiin myös tulevaisuudesta ja ajateltiin, että silloin taloudellinen tilanne olisi parempi.

Suhteellistajan roolin kautta nousevat esille henkilökohtaiset arvot ja suhtautuminen nykytilanteeseen.

"Jos mä vertaan meidän tilannetta Venäjään, sieltä me siis muutimme tänne, niin siihen verrattuna meillä on paljon rahaa käytössä."

"Mun mies on täysin tällaista apua vastaan, ku se sanoo, että ei me mitään kerjäläisiä olla, että kyllä me pärjätään. Hän siis luulee että leipäjonoissa on ainoastaan juoppoja ja kerjäläisiä. Vaikka joskus on kyllä ihan tiukkaa, että vois ihan hyvin käydä hakemassa ruokaa."

Optimistisesta asenteesta huolimatta rahanpuute on tietynlainen aktiivisuuden laskija. Perheet kuvasivat aktiivisuutta ensisijaisesti valintojen tekemisenä.

"Oikeasti jos mä molemmat lapset vien kerran viikossa johonkin harrastukseen niin se tekee kuukaudessa jo reilu 100 euroa. Ja sit ku kerrankin viikossa on aika vähän, ne haluaisivat käydä useamminkin, mutta ei oo varaa."

Ruoanjakelu on olennainen perheiden tuki jota ilman ei aina pärjätä

Pääkaupunkiseudun ruoanjakotutkimuksen kyselyaineistosta 33 % oli lapsiperheitä. Vaikka lapsiperhehaastattelussa ei suoraan kysytty ruoka-avusta, äidit nostivat sen merkityksen esiin rahasta puhuttaessa.

"Sit toi ruoka-apu on meille niin suuri tuki. Ei sieltä aina saa mitä halua tai toivoo, mutta on se hyvä apu. Ja joskus ku ei oikein tiedä mitä tavaraa sieltä saa ja pitää olla aika tarkka mitä voi sitten antaa lapsille, mutta ilman sitä me ei aina pärjätä."

Mutta myös ruoka-avussa koetaan jonkin verran epätasa-arvoisuutta:

”Niin tuo on aika epäreilua, jos ajattelee, että yksinasuva tai vaikka pariskunta ilman lapsia saa sen kassin ja niille on viikoksi ruokaa, mutta se samankokoinen kassi riittää lapsiperheelle vaan pariiksi päiväksi.”

”Mä tiedän, että on sellaisia ihmisiä, jotka eivät hae apua koska se on alentavaa ja nöyryyttävää. mutta me kyllä käymme (ruoka-avussa).”

Tulevaisuus näyttäytyy parempana

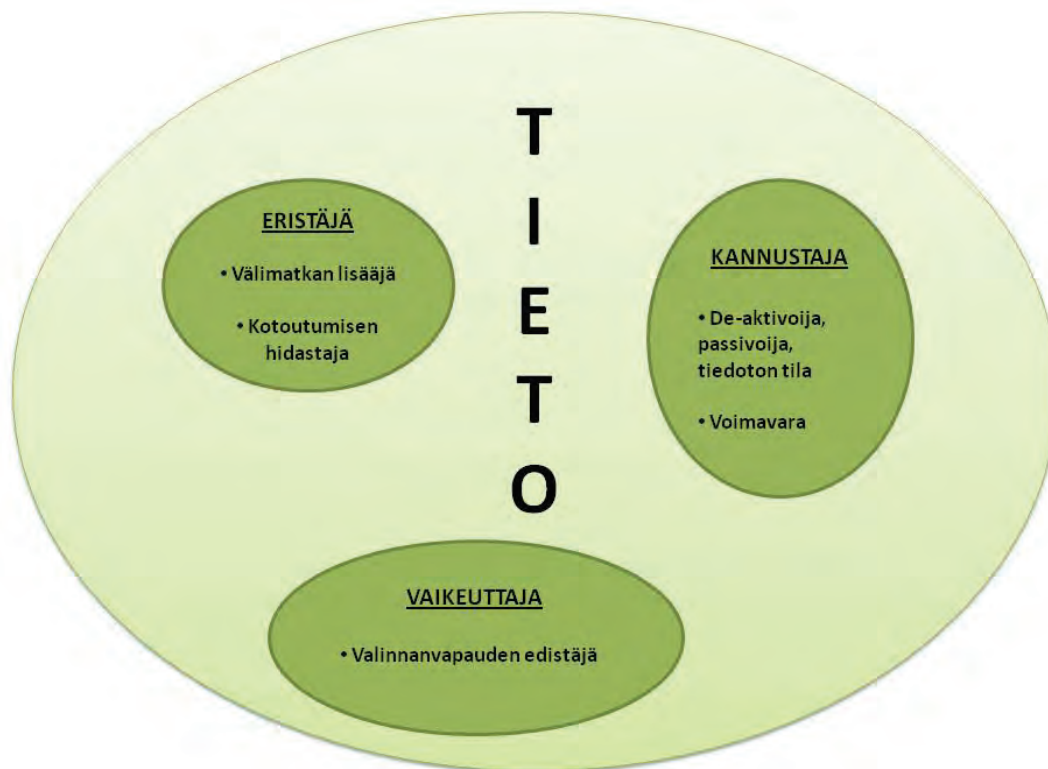
Rahanpuutteesta huolimatta usko parempaan tulevaisuuteen säilyy. Äidit korostivat, että perheillä on unelmia, joita rahanpuute ei suoraan estä. Haaveet ovat konkreettisia ja arkisia, kuten harrastukset, auto, oma talo ja lomat.

Nykytilanne näyttäytyi äitien silmissä väliaikaisena, ohimenevänä. He puhuivat siitä, että voivat vaikuttaa omaan suhtautumiseen, perheen asenteisiin ja arvoihin. Äidit totesivat, etteivät missään nimessä halua välittää köyhyysleimaa omille lapsilleen.

”Mutta ei me lapsille sitä kauheasti kerrota vaan yritetään keksiä joku korvike, ettei he tuntisi itseä jotenkin huonommiksi kun muut tai köyhiksi.”

4.2 Tieto

Tieto nousi yhdeksi keskeisimmäksi teemaksi kytkeytyen vahvasti palvelut- ja yhteisö -teemoihin. Tässä tapauksessa ei puhuta tiedosta, vaan pikemminkin sen puutteesta.

Kuvio 18. Tiedolle annetut roolit

Tiedonpuute eristää ja hidastaa kotoutumista

Tieto saa eristäjän roolin ja lisää välimatkaa estämällä ihmisiä löytämästä yhteisöjä ja verkostoja. Toisaalta se voi eristää myös palveluista niin, että ehkä vain pakollisista palveluista (jos niistäkään) saa tietoa. Esimerkiksi ilmaisesta toiminnasta lapsiperheille on vaikea saada tietoa. Kun tätä tietoa ei ole, se eristää sekä vanhempia että lapsia muista lapsiperheistä.

Viranomaiset täyttävät tehtävänsä antaessaan vain pakollista tietoa, mutta asiakkaan kokonaisvaltainen huomioiminen unohtuu. Keskusteluryhmiin osallistuneiden äitien mielestä vuorovaikutusta on vähän ja kohtaaminen jää etäiseksi vaikuttaen halukkuuteen hakea ja käyttää palveluita.

"Esimerkiksi me saimme tietoa vasta tänä vuonna, että minulla esimerkiksi on oikeus käydä vieraamassa asukaspuistosta aika ja tehdä siellä jotain omalla äidinkielellä. Mutta sain tämän tietää vasta nyt, ja lapsi on jo kohta neljä... Jopa asukaspuistossa ei ole tästä tiedotettu. Eikä me itse osata kysyä, emme tiedä mistä tällaista voisi kysyä."

"Miksi asukaspuistot esimerkiksi ei voi levittää tietoa sitten ympäri kaupunkia tai asuinpaikkaa? Ja sitten vielä se, että jopa siellä asukaspuistossakaan ei ole ohjelmasta tietoa. Tai sitten se on vaan suomeksi. Niin ja sitten se, että kaikki eivät edes tiedä, että on olemassa asukaspuistoja. Jotkut luulee, että ne on tarhoja ja sellaisia. Ja sitten vaikka tietoa onkin vaan suomeksi, niin sitä voisi levittää koko alueelle."

Keskusteluryhmään osallistuneiden maahanmuuttajataustaisten äitien mielestä tiedonpuute on merkittävä kotoutumisen hidastaja. Jos tietoa esimerkiksi lapsiperheille suunnatuista toiminnoista tai kielikoulutuksesta ei ole, on hyvin vaikea löytää suomalaisia ystäviä, oppia suomalaista kulttuuria, saada tietoa tai kuinka toimia arjessa. Yhtä lailla on vaikea välittää tietoa omasta kulttuurista ja tavoista suomalaisille.

”Ei tiedä mihin voisi mennä lasten kanssa. Ei saa suomalaisia ystäviä, verkostoja mistään.”

Tiedonpuute tekee arjesta vaikeampaa

Yksi tietoon liittyvä rooli on vaikeuttaja. Tieto lisää valinnanvapautta ja sen puute vaikeuttaa arkielämää ja rajoittaa valinnanmahdollisuuksia. Monipuolisen tiedon saaminen esimerkiksi lapsiperheiden palveluista alueella on vaikeaa, jopa mahdotonta. Tiedonpuute johtaa siihen, että vaikka toiveissa olisi tekemistä, ei ole tietoa mihin voisi lasten kanssa mennä. Tietoa ei saa lapsiperheille tarjottavasta tuesta (muukin kuin taloudellinen tuki).

Tiedonpuute vähentää aktiivisuutta, passivoi ja johtaa niin sanottuun tiedottomaan tilaan, jossa jopa helposti tavoiteltavan tiedon etsiminen on haastavaa ja työlästä. Äidit kertoivat, että heillä ei ole intoa hakeutua toimintaan, jos tietoa ei ole tarpeeksi. Tällöin kynnys tuntuu liiankin korkealta.

Riittävä tieto puolestaan toimii kannustajana ja aktivoi uuden tiedon hankkimiseen. Kattava tietollaisenaan voi olla voimavara perheille. Henkilökohtainen oma-aloitteisuus ja myönteinen asenne eivät aina yksin riitä kannustimeksi hakea tietoa palveluista. Tämä vaatii ns. kaksisuuntaista aktiivisuutta. Toisin sanoen myös palvelujen on oltava aktiivisia tiedon välittäjiä voidakseen nostaa ihmisten omaa aktiivisuutta.

Tieto on resurssi, joka toimii lankana yhteisöön ja palveluihin.

”Musta olis mukavaa jos neuvoloissa esim. jaettaisiin sellaisia papereita joissa olisi vaan listattu toimintamuotoja ja tapahtumia, mihin lapsiperheet voi mennä. Koska itselle se on aika haastavaa etsiä nuo kaikki. Olisi helpompaa jos kaiken tiedon saisi yhdestä paikasta, ohjeesta tai kirjasta. Nyt me ei kesällä käydä missään...”

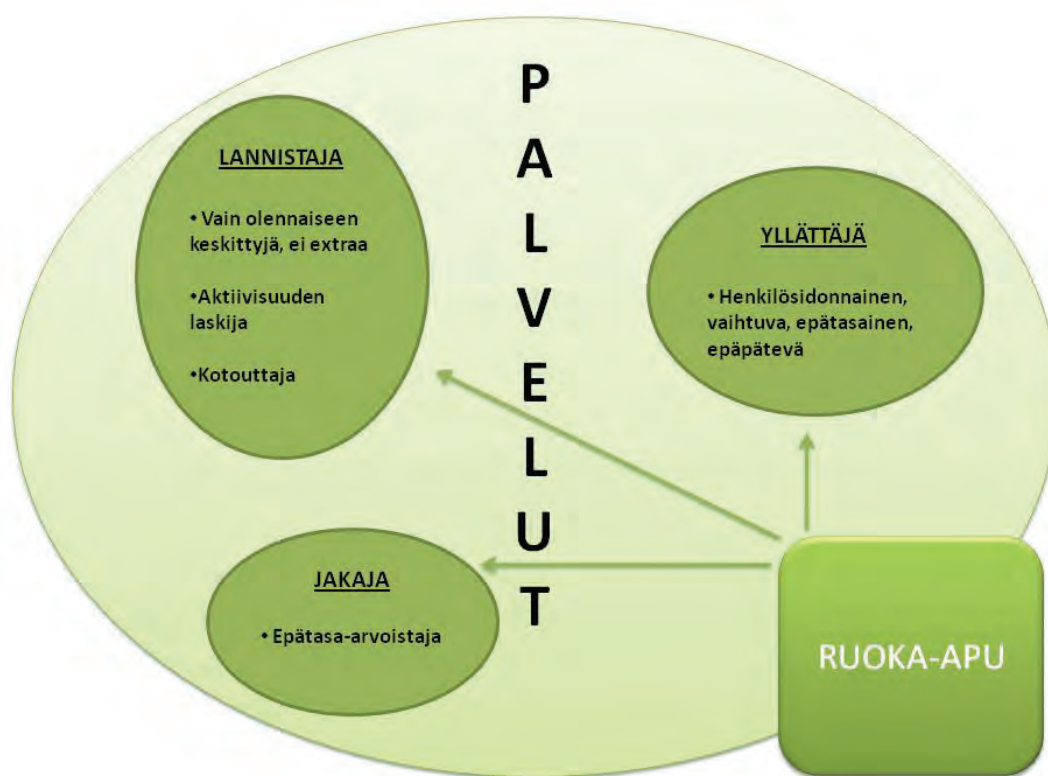
”Jos mietin, että mihin palveluihin on oikeutettu, niin mun mielestä tiedottaminen niistä pitää olla kaikille sama. On vähän niin, että kun meillä ei ole tarpeeksi tietoa asioista, niin me ei voida käyttää niitä palveluita, joihin meillä on kuitenkin oikeus.”

Osallistujien mielestä ongelma ei silti ole siinä, että tietoa ei olisi lainkaan. He korostivat lähinnä sitä, että tieto on vaikeasti saatavissa, kaukana tai piilossa lapsiperheiden arjesta.

"Niin ongelma ei ole siinä, että puuttuu tekemistä vaan siinä, että me ei tiedetä siitä. Ja sitten että olis helppo mennä. Sellainen että olisi matala kynnyks mennä kun saa tietoa, ja ilmaista tai edullista, että kaikilla olisi mahdollisuus saada tietoa ja mahdollisuus käyttää."

4.3 Palvelut

Keskusteluryhmässä palvelut näyttäytyivät laajana käsitteenä. Ryhmässä käytiin läpi kaikkia lapsiperheiden arjessa kohtaamia ja tarvitsemia julkisia peruspalveluja, yksityisiä ja kolmannen sektorin tarjoamia palveluja. Äidit eivät niinkään nostaneet yksittäisten palvelujen puutteita, vaan lähinnä puhuivat kohtaamisten luonteesta ja palvelujen toimivuudesta asiakasnäkökulmasta.

Kuvio 19. Palveluille annetut roolit

Ei mitään extraa

Keskusteluryhmissä äidit puhuivat palveluista lannistajana. Palvelujen koettiin keskittyvän vain välttämättömään eikä mitään extraa ole saatavilla. Kyse on sekä vähäisestä palveluista ja mahdollisuuksista tiedottamisesta että itse tarjolla olevien palveluiden määrästä ja laadusta.

Ryhmään osallistuvat äidit kertoivat olevansa innostuneita muun muassa jatkokouluttautumiseen ja työllistymiseen, mutta kokivat palveluiden lannistavan heitä ja riistävän valinnanvapautta vaih-

toehtojen etsimisessä. Valittaessa työelämän ja kodin välillä perheet mainitsivat joutuvansa punnitsemaan hyötyjä ja haittoja ja kokivat päätösten olevan palveluista riippuvaisia.

Jos aina saa, mitä on aina saanut, niin tekeekö aina niin kuin on aina tehnyt?

"Harmittaa ku yks menee töihin, niin tulee tiukempaa. Tai siis kyl me halutaan mennä töihin, mutta ärsyttää, että sitten joutuu luopumaan aika paljosta."

Palvelut eivät taivu

Aktiivisuus vähenee, kun palvelut eivät taivu, kannusta ja tue. Palvelut eivät puhu kieliä ja asettavat perheitä epätasa-arvoiseen asemaan. Esimerkiksi äidit kokivat, että lapsiperheet niputetaan usein yhden käsitteen alle eikä vähävaraisia lapsiperheitä huomioida riittävästi.

Palveluista puhuttaessa tiedonpuute on keskeisessä roolissa. Jos on tietoa ja osaa itsenäisesti selvittää ja vaatia, niin voi valita mitä palveluita käyttää, missä toimistoissa käy ja saa näin parempaa palvelua.

Palvelut eivät ole kaikille samat. Jos ei ole rahaa, on vaikea saada tai päästä maksullisiin palveluihin. Maksulliset lasten harrastukset voivat olla erittäin kalliita. Vaikka vaihtoehtoisia tuotteita ja tekemistä löydetäänkin runsaasti, se teettää lisää työtä ja vie aikaa. Kulutuskeskeinen kulttuuri ei tee elämää yhtään helpommaksi.

"Ainoa, mitä voisin haluta on se, että sosiaaliasemilla saisi apua asuntokysymyksissä tietäen kunkin perheen henkilökohtaisen tilanteen. Miksi töissä käyvällä ihmisellä tai vakinaisesti Suomessa asuvalla on vähemmän mahdollisuuksia saada tukea ja vaikuttaa omiin asioihin. Niitä automaattisesti pidetään vähän niin kuin enemmän pärjäävinä."

"Lapsiperheitä laiminlyödään aika monessa tilanteessa terveydenhuollossa. Vaikka oikeudet olisivat samanlaisia, palvelut ovat kyllä niin erilaisia ja erilaatuisia."

Palvelut henkilösidonnaisia ja epätasaisia

Osallistujäidit näkivät palveluiden vaikuttavan kotoutumisen onnistumiseen. He kertoivat palvelujen yhteydessä työntekijöiden kohtaamisten vaikuttavan heidän suhtautumiseen kantaväestöön ennen kaikkia silloin, kun verkostojen luominen on vielä alussa. Usean epäonnistuneen kohtaamisen myötä tahto tutustua suomalaiseen kulttuuriin heikentyy ja perheet verkostoituvat ja kommunikoivat enimmäkseen samaa kulttuuria edustavien ryhmien kanssa. Hyväksi koettu kohtaaminen puolestaan kannustaa ja toimii lankana sekä palveluihin että ympäristöön.

Yllättäjän rooli palveluissa tarkoittaa sitä, että palvelujen laatu on useimmiten hyvin henkilösidonnaista ja epätasaista. Koskaan ei voi tietää, mitä on vastassa. Palveluissa "yllätyminen"

negatiivisesti johtaa epävarmuuteen ja luottamuspulaan kyseistä palvelua kohtaan. Ennakoimattomuus voi ahdistaa. Toki palveluissa oli koettu myös positiivisia yllätyksiä.

”Sosiaalitoimessa asiointi on kauheen paljon kiinni siitä henkilöstä, joka on siellä. Toiset palvelee ja vaikka ei ymmärräkään kieltä, niin osaa antaa vastauksia. Se on ihan siitä henkilöstä kiinni. Ja kun on vaihtunut se sosiaalityöntekijä kolmannen kerran.”

”Työntekijöiden pitää olla edes kohteliaita jos on sellainen virallinen toiminta, niin olisihan se mukava, että työntekijät tervehtisi eikä katsoisi tuolla tavalla. Ja sitten jos näyttäisivät edes mitkä on käytännöt, missä vessa ja keittiö... Mua ihmetyttää ku aina ei ole vaikka me luotetaan ja mennään sellaiseen. Se tekee siitä mieluisan, ku uskoo, että ilmapiiri olis sellainen, että maahanmuuttajakin saa tulla.”

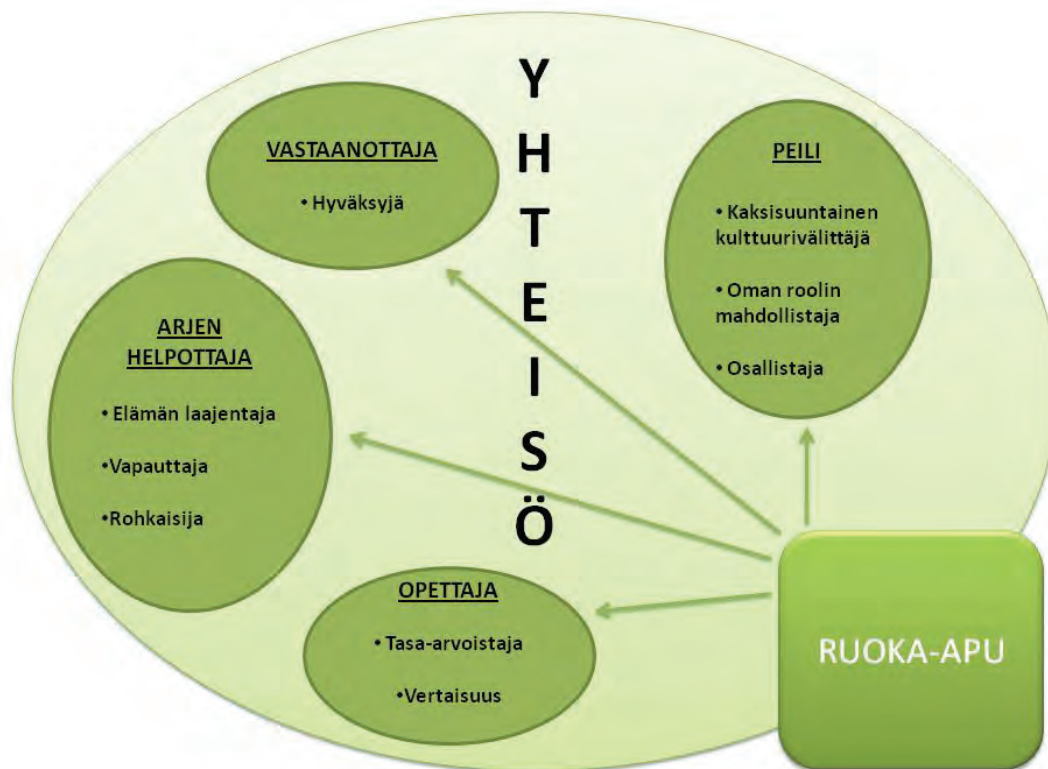
”Esim. jos kysyt jotakin mielipidettä asiantuntijalta, hän kirjaa sen kysymyksen vaan ylös, mutta jättää vastaamatta ja neuvomatta. Joihinkin asioihin olisikin hyvä saada neuvoa, kuinka toimia, eikä jäädä yksikseen pohtimaan.”

”Ammattitaitoisuus ja pätevyys puuttuu kelan työntekijöiltä, vaikka ne olisivatkin henkilöinä mukavia ja ystävällisiä. Toisaalta oikein pelottaa mennä kelaan.”

”Aika paljon joutuu hermoilemaan kun käy kelassa, että mitenköhän siellä nyt menee. Ja kaikki pienetkin lisäykset, joista pitäisi olla iloinen herättävät epäilystä ja hermostuttavat, koska aina luulee, että pitääkö näitäkin sitten palauttaa esim. asumistuen korotus.”

4.4 Yhteisö

Puhuttaessa yhteisöstä tai sen puutteista osallistujat puhuivat millaiselta se näyttäytyy konkreettisoimatta sitä, mitä yhteisö kunkin osallistujan kohdalla tarkoittaa ja sisältää.

Kuvio 20. Yhteisölle annetut roolit

Yhteisö tukee ja edistää hyvinvointia

Perheen merkitys ja lapset nousivat keskeisiksi keskusteluryhmien aiheeksi. Äidit korostivat arjen rakentuvan lasten ja heidän tarpeidensa ympärille. Elämän ja arjen onnellisuus nousee lapsista.

Sukulaiset ovat ryhmään osallistujien mielestä merkittävä vaikuttaja jaksamiseen, tuen lähde ja toimivat myös lankana yhteisöön. Vaikka jäisi yhteisön ulkopuolelle, oma perhe ja ystävät tuovat sisältöä ja merkitystä arkeen ja elämään. Voi olla irti valtavirrasta, mutta kuulua johonkin ryhmään tai yhteisöön ja voida hyvin.

"Meillä ei ole täällä sukulaisia, paitsi mieheni sisko. Ja siksi tärkein on tietysti minun oma perhe, niin ja sitten pihalla, siinä talomme pihalla ihmiset. Ja sitten käymme Helsingissä vapaassa kirkossa ja tapaamme siellä ihmisiä. Ja sit meillä on tietysti ystäviä ja kavereita(venäjänkielisiä), että joskus kutsuvat kylään. Heillä on lapsiperheet, mutta harvoin näemme, koska kaikilla on omat puuhut/ kiireet. Vanhin poika puhuu suomea, mutta nuoremmat ei vielä."

Hyväksyvä yhteisö sallii jokaisen erilaisuuden tai samanlaisuuden

Yhteisö voi olla joko vastaanottava tai luotaan pois työntävä. Vastaanottavaan yhteisöön voi mennä kuka tahansa sellaisena kuin on, jolloin yhteisöltä saa paljon ja sille kokee jokainen voivansa myös antaa itsestään jotain. Yhteisön ei tarvitse olla virallinen tai muodollinen. Yhteisö voi olla

aktiivisesti luotaan pois työntävä niin, että se sulkee pois tietyt ryhmät tai passiivinen, niin että se on positiivinen kokemus vain tietyille ryhmille.

"Silloin kun mun poika puhui huonosti suomea, niin mä en kehdannu mennä ulos sen kanssa kun me ei sitten oikein osattu tutustua kenenkään. Ja sit ku ei oikeen ymmärretty mitään, niin ei tiedetty, miten ne ihmiset ottaa meitä vastaan ja sit tuleeko väärinymmärryksiä. Kävelimme sitten aika paljon keskenään poikani kanssa. Ja nyt ku se on oppinu suomea, niin meidän molempien on helpompi, että jotenkin jos lapsi puhuu siellä ulkona niin munkin on helpompi. Niin lapsi on sellainen yhdistävä, auttaa mua tutustumaan."

Yhteisö voi opettaa tavoista, mahdollisuuksista, kulttuurista, yhteisön säännöistä ja palveluista sekä tarjota paljon tietoa näin lisäten tasavertaisuutta. Perheenäitien mielestä opettajana toimitaan vastavuoroisesti, jokainen oppii toisiltaan.

Hyvässä yhteisössä saa tukea vertaisiltaan ja samojen kokemusten ja elämäntilanteiden jakaminen auttaa arjessa.

"Se oli sellaista, että oikeasti mentiin toisen kotiin sisälle, ehkä koputettiin kuitenkin, mutta lapset ei kyllä aina tehny sitäkään. Se oli sellasta tosi yhteisöllistä, et jotenki mä luulen, että se on vaikuttanut."

Yhteisö rohkaisee olemaan aktiivinen

Yhteisöllä on arjen helpottajan rooli. Parhaimmillaan yhteisö vapauttaa yksinäisyydestä, kun ei tarvitse jäädä yksin kotiin. Erityisesti maahanmuuttajataustaiset äidit kokivat, että kielitaidottomuuden takia voi jumittua kotiin.

Yhteisöltä toivotaan vapauttavaa roolia, jolloin yhteisö voi toimia sekä sosiaalisena tukena että konkreettisena apuna arjen tilanteissa. Esimerkiksi vapaaehtoinen vastavuoroinen apu lapsiperheiden välillä toimii parhaimmillaan tällaisessa yhteisössä. Apua voidaan saada asioiden- ja lastenhoidossa.

Yhteisön arjen helpottajan rooli liittyy myös siihen, että elinpiiri laajenee, kun saa verkostoja ja tapaa muita ihmisiä samantyyppisessä elämäntilanteessa. Näin avautuu myös uusia näkökulmia omaan arkeen ja elämään. Rohkaisijana yhteisö toimii silloin, kun ihmisten ei tarvitse kokea häpeää esimerkiksi siitä, etteivät osaa suomen kieltä riittävän hyvin.

Perheenäidit kokivat olevansa aktiivisia oman yhteisönsä sisällä muun muassa perheessä ja ystäväpiirissä, mutta toivoivat toimintaa ja osallistumista laajemman yhteisön sisällä. Yhteisön kaksisuuntaisella kulttuurinvälittäjän roolilla on tuolloin merkittävä osuus. Suomalaisen kulttuurin

tuntemus ei yksin riitä kokeakseen olevansa laajemman yhteisön täysivaltaisia jäseniä, vaan oman kulttuurin näkyväksi tekeminen nousee merkitykselliseksi. Voiko tuoda palan Kongoa Vantaalle?

”Toiveena olisi tila, jossa olisi suomalaisia ja ulkomaalaisia ja jossa vois viettää aikaa. Ja jossa lapset vois olla. Ja että ei tarts pelätä sitä suomenkielen käyttöä. Että ei tarvisi olla häpeissään siitä suomenkielen käytöstä.”

”Olen yksin huolehtimassa näistä kaikista (perheen) asioista.”

Itselle näkyväksi tuleminen

Yhteisöllä on myös peilin rooli, johon voi peilata omaa toimintaansa ja ajatuksiaan. Peilaamisen kautta perheenäidit toivoivat oman merkityksellisyyden ja ”johonkin kuulumisen” tiedostamista. Yhteisö välittää viestejä siitä, kuullaanko, tarvitaanko ja hyväksytäänkö heitä.

Peilin ja osallistajan roolissa olevan yhteisön kautta osallistujat kokivat tulevansa näkyviksi myös itselleen. Näin äidit puhuvat henkilökohtaisista mahdollisuuksista ja tehtävistä omien roolien (perheessä, ystäväpiirissä, elämässä ja yhteiskunnassa) tunnistamisen myötä. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten lasten suomenkielen nopea kehitys johtaa siihen, että vanhempien asioiden hoito siirtyy lapsille. Tällöin perheessä aikuisten ja lasten roolit menevät sekaisin ja ovat ristiin keskenään. Parhaimmillaan rooleja heijastava yhteisö voisi edistää vuoropuhelua ja kaksisuuntaista kulttuurinvälitystä kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten yksilöiden sekä perheiden välillä.

Äitien ideoima miellyttäväksi ja kodikkaaksi nimetty yhteisö ei pakottaisi roolileikkeihin ja identiteettikriisiin, vaan viestisi ihmisten itsensä toteuttamisen mahdollisuuksista kunkin henkilökoh- taisten resurssien ja oman osaamisen lähtökohdista.

4.5 Johtopäätökset lapsiperheiden haastatteluista

Tutkimustiimin ajatuksena oli lähestyä perheitä tavalla, jossa köyhyyttä ei nostettu etusijalle vaan lähestymistavaksi valittiin arjen rakentuminen ja siihen vaikuttavat asiat. Tapaamisia ei toteutettu valmiiden haastattelukysymysten kautta, sen sijaan väljä keskustelurunko oli laadittu helpotta- maan ja jäsentämään ryhmäkeskustelujen etenemistä. Tapa osoittautui toimivaksi näiden ryhmi- en kohdalla. Ryhmään osallistuneiden äitien mielestä vapaamuotoinen työskentelytapa edisti avoimuutta ja rohkaisi tuomaan henkilökohtaisia ajatuksia yhteiseen keskusteluun. Hyväksi osoit- tautui myös se, että ryhmätapaamispaikka oli tutussa ympäristössä oman asuinalueen lähellä.

Äidit kokivat hyödyllisenä sen, että tutkimustiimin jäsentämää ja väliallysoitua aineistoa oli mahdollista täydentää ja korjata seuraavissa tapaamisissa.

Ensisijaisena ajatuksena ryhmätapaamisille oli kaikista kulttuuritaustoista olevien perheiden yhteinen haastattelu. Perheiden moninaisista kielitaustoista johtuen, haastattelut päädyttiin toteuttamaan kahdessa eri ryhmässä kunkin ryhmän omalla äidinkielellä. Mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltä osoittautui tärkeäksi.

Lapsiperheiden keskusteluryhmien pohjalta teemoiksi nousivat raha, tieto, palvelut, ja yhteisö. Nämä ilmenivät useimmiten arjesta puuttuvina ja näin ollen arkea vaikeuttavina asioina.

Heikosta taloudellisesta tilanteesta huolimatta äidit sanoivat elävänsä aivan tavallista lapsiperheen arkea, jota ei koeta pelkäksi selviytymistaisteluksi. Rahanpuute on näiden perheiden arjessa läsnä pakottaen jatkuvaan tasapainotteluun tulojen ja menojen yhteensovittamisessa. Yhtenä ratkaisukeinona tähän, nämä perheet pitivät ilmaisruokaan turvautumista. Keskusteluryhmiin osallistuneet äidit pitivät ruoka-apua perheilleen välttämättömänä tukena, kuten myös 92 % ruo-anjakotutkimuksen kyselyosioon vastanneista.

Puhuttaessa arjesta äidit korostivat ennen kaikkea lasten ja muiden läheisten ihmisten tärkeyttä ja merkityksellisyyttä. Perhe, lapset, sukulaiset ja ystäväpiiri toimivat voimavarana ja tukena. Äitien mielestä lasten hyvinvointi, perheen yhteinen aika sekä toimivat sosiaaliset suhteet ovat keskeisimpiä mielekästä arkea rakentavia asioita.

Äidit kokivat olevansa aktiivisia oman riittäväksi koetun yhteisön sisällä (esim. perhe, ystäväpiiri). Täten voidaan todeta, etteivät perheet koe itseään syrjäytyneiksi ja kokonaan yhteisön ulkopuolelle jääviksi. Valikoitu pieni yhteisö tuo mahdollisuuksia oman merkityksellisyyden kokemiseen. Toisaalta suhteessa laajempaan yhteisöön ja palvelujärjestelmään ei koettu samalla tavalla osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa.

Äitien suhtautuminen nykytilanteeseen (heikko taloudellinen tilanne) väliaikaisena ja ohimenevänä ilmiönä viestii heidän tavoitteestaan tarjota lapsilleen parempaa tulevaisuutta. Nimenomaan omien arvojen ja asenteiden kautta pystytään vaikuttamaan siihen, ettei köyhyysleimaa välitetä omille lapsille.

Keskusteluryhmissä pohdittiin tutkimustulosten välittämistä eteenpäin. Äitien toivomuksesta tuotetun tiedon voisi seuraavaksi viedä alueen eri toimijoille – käytännön työntekijöille, jotka työskentelevät lapsiperheiden kanssa. Yhtenä tehtävänä on nostaa näitä tutkimustuloksia laajempaan keskusteluun. Alueen toimijoiden ja palvelunkäyttäjien yhteinen keskustelutilaisuus tarjoaisi mahdollisuuden kokemusten jakamiseen, vaikuttamiskeinojen pohtimiseen ja sitä kautta palvelujen yhteiseen kehittämiseen.

5 YHTEENVETO

Pääkaupunkiseudun ruoka-apututkimus täydentää aiemman ruoka-apuun liittyvän, pääasiassa kvalitatiivisen tutkimuksen, tutkimustiedon aukkoja ja toisaalta puutteita ulottamalla tutkimusotteen määrälliseksi ja kolmea kuntaa koskevaksi. Leipäjonoja on kautta niiden historian pidetty merkkeinä hyvinvointivaltion aukoista ja lisääntyneestä huono-osaisuudesta. Julkinen keskustelu aiheesta on usein enemmän mielikuvii kuin tutkimuksiin perustuvien tietojen värittämää.

Suomalaiseen yhteiskuntaan liittyvää hyvinvointitutkimusta (mm. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Suomalaisten hyvinvointi -raportit (esim. Vaarama ym. 2010)) ja tietoa palveluiden ja tulonsiirtojen käytöstä on tehty paljon. Väestötason aineistoihin perustuvien tutkimusten ongelmana on kuitenkin se, että kaikkein huono-osaisimpien väestöryhmien vastaamisaktiivisuus on usein muita väestöryhmiä olennaisesti heikompaa. Analyysissä joudutaan tekemään tällöin melko karkeita luokituksia, jolloin huono-osaisin tarkasteltava ryhmä (esimerkiksi alin tulonsaajaviidennes) ei enää hajanaisuutensa vuoksi mittaa puhtaasti ”kaikkein huono-osaisimpia”. Myös näiden ryhmien matalampi vastausaktiivisuus on ollut hankaluutena heidän hyvinvointinsa selvittämiseksi. Tässä tutkimuksessa on lähestytty ruoka-apun toimipaikoissa asioivia läheisessä yhteistyössä ruoka-apua järjestävien toimijoiden kanssa ja vastausten määrä on osoitus siitä, kuinka kunnioittavalla lähestymistavalla on merkitystä tutkimuksenteolle. Aineistonkeruun aikana saatu suullinen palaute tutkimuksesta on osoittanut, että ruokaa hakevien kuulluksi tuleminen tarve on suuri. Tutkimuksen kautta toivottiin leipäjonojen arkea tuotavan vahvemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Ruoka-apua hakevien ihmisten vastausten perusteella voidaan osoittaa, että erilaiset huono-osaisuudet työttömyydestä nälkään ja pienituloisuudesta toimeentulon vajeisiin ovat laajalti edustettuina leipäjonojen todellisuudessa. Tiivistetysti voidaan sanoa, että leipäjonoissa pääkaupunkiseudulla käy heikossa työmarkkinatilanteessa oleva, vuokralla asuva keski-ikäinen tai vanhempi mies tai nainen.

Leipäjonoissa käyminen oli suurimmalle osan vastaajista pärjäämisen kannalta välttämätöntä. Suurin osa jonoissa kävijöistä sai sosiaaliturvaetuuksia tai olisi ollut niihin oikeutettu, mutta ei niitä syystä tai toisesta ollut hakenut tai saanut. Perusturvaetuuksien käyttö ei suojaa köyhyydeltä, kuten ei myöskään esimerkiksi koulutus tai joissain tapauksissa kokopäivätyöskentelykään, vaan ne ajavat avuntarvitsijoita ilmaisruoanjakelun piiriin. Hyvin kärjistäen voidaan sanoa, että leipäjonoissa voisi olla meistä lähes kuka tahansa: ruokaa hakee niin akateemisesti koulutettu, pätikätyöläinen, kuin eläkeläinen, opiskelija, lapsiperheen vanhempi tai yksin tai yhdessä asuva. Ruoka-apun toimipaikkojen tarjoama ruoka oli pääasiassa laadukasta ja toimintaa kiiteltiin laajalti sekä esitettiin toiveita, että toimintaa tuettaisiin vahvemmin.

Ruoka-apu ei kuitenkaan ole vain aineellista apua. Useat vastaajat kertoivat jonoissa kokemuksistaan palvelujärjestelmän byrokraattisuudesta ja arjesta, jossa viranomaisilla ei ole aikaa kohdata ihmisiä, vaan jossa apu tyypistyy vuoronumeroiden, lomakkeiden ja palvelutiskien kylmään todellisuuteen. Ruoka-apu on usealle myös paikka, jossa sosiaalisella kanssakäymisellä on merkitystä. Sosiaalisen merkitys on suuri. Lisääntyvä yksinäisyys on yhteiskuntapoliittisesti kysymys, johon vanhenevan väestön maassa täytyy puuttua vahvemmin.

Ruoka-avun vakiintumista maassamme on kyseenalaistettu usein. Tämän ja laajemman, koko Suomea koskevan tutkimuksen tulokset avaavat tulokulmia huono-osaisuuteen ja nostavat esiin mahdollisia tapoja vähentää huono-osaisuutta maassamme. Harva jonottaa tuntikaupalla ruokaa sateessa ja talven pakkaissa hulin vuoksi useita kertoja viikossa ja säännöllisesti. Usein julkisessa keskustelussa esitetyt mielipiteet siitä, kuinka avustusruokaa haetaan, jotta säästynyt raha voitaisiin käyttää esimerkiksi päihteisiin, kertovat enemmän ennakkoluuloista kuin systemaattisesta tiedosta liittyen leipäjonoihin käyvien toimeentuloon.

Raha ei ehkä tuo onnea, mutta kuten Kuopion pilottitutkimuksessa, myös pääkaupunkiseudulla jo muutaman sadan euron lisäys kuukausibudjetissa vähentää huono-osaisuuden kokemusta. Tutkimustulos perustelee muun muassa sitä, että poliittisilla päätöksillä perusturvan tasosta suuntaan tai toiseen on merkitystä ennen kaikkea niiden ihmisten hyvinvoinnille, joilla yhteiskunnassamme menee huonoiten. Toisaalta palveluiden ja tulonsiirtojen mahdollinen alikäyttö tai jopa torjunta, jota palvelujärjestelmässämme esiintyy, ovat asioita, joita sosiaaliturvalainsäädäntöä sekä kuntien sosiaali- terveydenhuollon rakenteita uudistettaessa olisi otettava entistä paremmin huomioon. Ruoka-avuisissa asioivat ovat tulonsiirtojen ja palvelujen suurkuluttajia. On siis inhimillisesti ja taloudellisesti perusteltua, että tämän ihmisryhmän hyvinvointia kohennetaan.

Pääkaupunkiseudun korkeat asumiskustannukset tekevät perusturvaetuuksilla elävien toimeentulosta ja pärjäämisestä haastavaa. On mahdollista, että kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen puute yhdistettynä toimeentulon vajeisiin ei jätä muuta mahdollisuutta kuin ruoka-apuun turvautumisen.

Pääkaupunkiseudun tulokset kertovat jotain ruuhka-Suomen hyvinvoinnista tai enemmän hyvinvoinnin vajeista, huono-osaisuudesta ja eriarvoistumisesta. Kuinka makaa hyvinvointivaltio, jossa yhä useammalle on arkipäivää turvautua julkisten palveluiden ja tulonsiirtojen ulkopuoliseen avustustoimintaan? Tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan kysyä, millaisia uudelleenjärjestelyjä edellyttäisi se, että maamme perustuslain 19 § edellyttämä ihmisarvoisen turvan taso todella toteutuisi kaikkien kohdalla.

TEEMASTA KIRJOITETTUA

Helsingin kaupunki (2008) Leipäjonossa. Ruoka-aputyöryhmän selvitys 31.12.2008. Sosiaalivirasto, Helsingin kaupunki: Helsinki.

Hiilamo, Heikki (2010) Laman uhrien auttaminen diakoniatyössä 1990-luvulla. Diakonian tutkimus 1/2010, 7–26.

Hippi, Kari (1996) Köyhyys, nälkä ja ruokajono hyvinvointivaltiossa: Pelastusarmeijan sosiaalinen avustustyö 1990–1996 ja Turun ruokajonolaiset. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto: Turku.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina (toim.) (2008) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Stakes: Helsinki.

Iivari, Juhani & Karjalainen, Jouko (1999) Diakonian köyhät – epävirallinen apu perusturvan paikkaajana. Stakes: Helsinki.

Isola, Anna-Maria & Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (toim.) (2007) Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Kustannusosakeyhtiö Avain: Helsinki.

Juntunen, Elina & Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki (2006) Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Kirkkohallitus: Helsinki.

Karjalainen, Jouko (2005) Läsnaolon kosketus – kohtaamisia leipäjonossa. Diakonian tutkimus 2/2005, 156–167.

Korpela, Susanna (2008) Elintarvikeetuki Euroopan yhteisön vähävaraisille – Ohjelman kehitys ja merkitys vuosien 1987–2008 aikana. Historian pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto: Turku.

Kuivalainen, Susan (2004) A Comparative Study on Last Resort Social Assistance Schemes in Six European Countries. Stakes, Research Report 146: Helsinki.

Kuivalainen, Susan (2007) Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 27 (1), 49–56. Stakes: Helsinki.

Kuivalainen, Susan & Niemelä, Mikko (2009) Universalismista selektivismiin? Miten köyhyyspolitiikka vakiintui 1990- ja 2000-luvun Suomessa? Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.)

Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Sophi 113. Minerva-kustannus: Helsinki, 187–219.

Lemmetyinen, Antti (2000) Ruokapankit kirkon diakonian työmuotona. Teoksessa Heikkilä, Matti, Karjalainen, Jouko & Malkavaara, Mikko (2000) (toim.) Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja 5/2000, 195–202.

Mattila-Aalto, Minna (2009) Miten marginalisoituneet auttavat itse itseään? Tapaustutkimus oman avun organisoitumisesta ja identiteettien muuttumisesta leipäjonoyhteisössä. Käyttäytymistieteiden pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Helsinki.

Metsähuone, Pia (2001) Köyhyyden häpeä. Pelastusarmeijan ruoka-avun hakijoiden kokemuksia köyhyydestä 1990-luvun Suomessa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, selvityksiä 2002:16: Helsinki.

Mäki, Sari (2005) Leipäjonon arki. Helsingin yliopiston, taloustieteen laitos, Selvityksiä 39: Helsinki.

Mäki, Sari (2011) Peruselämää perusturvalla – taloudellisen niukkuuden kuluttajaposition. Kulutustutkimus. Nyt 1/2011, 33–51.

Määttä, Anne (2010) Toimeentulotuen väliinputoajat. Janus 18 (1), 20–34.

Niemelä, Mikko (2004) Sidotut menot taloudellisen toimeentulon mittaamisessa. Yhteiskuntapolitiikka 69 (6), 594–607.

Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallissalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut 64. Kunnallissalan kehittämissäätiö: Helsinki.

Saari, Juho & Hämäläinen, Lottariina & Kaitokari, Pirve & Honkalampi, Kirsi (2012) Kuopion ruokajonot 2012. Hyvinvointi, palvelujen ja tulonsiirtojen käyttö ja ruokajonojen laatu. Kuopion kaupunki: Kuopio.

Seppänen, Marjaana & Hongisto, Jaana & Linkola, Elisa & Tynkkynen, Markku (1997) ”Minun oli nälkä...” Tutkimus ruokapankista Lahdessa. Lahden seurakuntayhtymä: Lahti.

Salonen, Anna-Sofia (2009) Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ruoka-avun asiakkaan näkökulmasta. Kirkkososiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Helsinki.

Siiki, Anna-Mari (2006) ”Se on ihan ehdoton se leipäjono”: selviytymistä köyhyydessä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Helsinki.

Pääkaupunkiseudun ruoanjakotutkimus 2012

Ole hyvä ja vastaa kysymyksiin valitsemalla vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa tilannettasi tai kokemuksiasi. Kyselyssä ei kysytä henkilötietoja.

1. Kun ajattelet elämääsi viimeisen kuukauden aikana, oletko tuntenut itsesi

	Jatkuvasti	Melko usein	Joskus	Hyvin harvoin
Tyytyväiseksi elämään	18	42	29	11
Tyytyväiseksi elintasoosi	8	21	34	37
Tyytyväiseksi fyysiseen terveyteesi	18	37	26	18
Tyytyväiseksi henkiseen terveyteesi	26	41	23	10
Masentuneeksi	7	15	37	41
Yksinäiseksi	9	15	33	42
Nälkäiseksi	7	17	32	44

2. Seuraavassa esitetään erilaisia väittämiä. Valitse se vaihtoehto, joka vastaa parhaiten käsitystäsi.

	Täysin samaa mieltä	Osin samaa mieltä	Ei samaa, eikä eri mieltä	Osin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Tunnen itseni huono-osaiseksi	21	30	21	15	13
Pärjään elämässäni	27	39	14	15	7
Ihmisiin voi luottaa	13	32	16	23	16
Viranomaisiin voi luottaa	19	31	17	19	15
Tuloni riittävät menoihini	8	13	10	26	43
Pystyn huolehtimaan veloistani	21	20	15	18	27
Saan kaupungilta riittävästi tukea, apua ja palveluita	15	23	13	20	28
Saan seurakunnalta riittävästi tukea, apua ja palveluita	23	24	25	12	17
Tulevaisuudessa elämäni on parempaa	28	24	25	11	12
Saan ystäviltäni ja sukulaisiltani taloudellista tukea tarvittaessa	17	23	10	12	38
Minulla on ongelmia päihteiden (kuten alkoholin tai huumeiden) käytössä	10	14	9	6	62

3. Seuraavassa luetellaan kunnan, Kelan ja eläkelaitosten tarjoamia palveluja ja tulonsiirtoja. Mitä niistä sinä tai muut perheenjäsenesi on saanut viimeisen kahden kuukauden aikana?

	Olen saanut	Olen hakenut, mutta en ole saanut	En ole hakenut
Toimeentulotukea	55	15	30
Opintotukea	11	3	86
Asumistukea	68	8	24
Vammaisetuuksia	7	4	89
Sairauspäivärahaa	17	5	79
Äitiys-, isyys- tai vanhempainpäivärahaa	9	2	89
Lasten kotihoidon tukea	9	3	89
Työmarkkinatukea / työttömyysturvan peruspäivärahaa	45	8	47
Ansiosidonnaista työttömyysturvaa	18	4	79
Kansaneläkettä	27	2	71
Työkyvyttömyyseläkettä	17	4	79
Työttömyyseläkettä	7	3	91
Työeläkettä iän perusteella	20	2	78

4. Seuraavassa luetellaan kunnan, seurakunnan ja Kelan palveluja. Mitä niistä olet käyttänyt viimeisen kahden kuukauden aikana?

	Olen käyttänyt	Olen hakenut, mutta en ole saanut	En ole käyttänyt
Mielenterveyspalveluja	14	2	84
Päihdepalveluja	13	2	86
Sosiaalitoimiston palveluja	55	8	38
Terveyskeskuksen palveluja	70	2	28
Kelan palveluja (kuntoutus, terapia jne.)	26	4	70
Seurakunnan palveluja (diakoniatyö)	27	1	72
Työvoimatoimiston palveluja (työttömyysasiat)	50	3	46

5. Seuraavassa esitetään erilaisia väittämiä ruoanjakelusta. Valitse se vaihtoehto, joka vastaa parhaiten käsitystäsi

	Täysin samaa mieltä	Osin samaa mieltä	Ei samaa, eikä eri mieltä	Osin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Ruoanjakelu on pärjäämiseni kannalta välttämätöntä.	72	20	5	2	1
Ruoan hakeminen on minulle nöyryyttävää.	17	24	11	13	36
Ruoanjakelu on järjestetty hyvin.	54	30	6	8	3
En halua, että naapurini tai sukulaiseni näkevät minut hakemassa ruokaa.	23	19	14	11	33
Ruokajonossa on ihmisiä, jotka eivät tarvitsisi ruokaa.	26	21	29	8	17
Jaettu ruoka on laadukasta.	31	45	12	11	2
Muiden ihmisten tapaaminen ruokajonossa on minulle tärkeää.	37	24	20	7	14

6. Seuraavassa kysytään eräitä taustakysymyksiä sinusta ja mahdollisista kotitalouden muista jäsenistä. Ympyröi sopiva vaihtoehto.

Sukupuoli	Mies 49,5			Nainen 50,5		
Kansalaisuus	Suomen kansalainen 73			Muu 27		
Ikä (täysinä vuosina)	16-25 4	26-35 10	36-45 15	46-55 25	56-65 28	Yli 65 18
Koulutus	Perus- tai kansakoulu 28		Lukio- tai ammattikoulu 42		Opisto- tai yliopisto 30	
Työtilanne	Töissä pysyvästi 3	Töissä määrä- tai osa-aikaisesti 6	Työtön tai lomautettu 45	Opiskelija 5	Kotona 7	Eläkeläinen 35
Asumismuoto	Omistusasunto 8	Vuokra-asunto 66	Kunnan vuokra-asunto 19	Tukiasunto 3	Asunnoton 4	
Ruokapankin asiakas viimeisen vuoden aikana	Joka viikko 49		Keskimäärin joka toinen viikko 27	Keskimäärin kerran kuukaudessa 13	Muutaman kerran vuodessa 11	
Käyn myös muissa ruuanjakelupisteissä	En 47	Joka viikko 14	Keskimäärin joka toinen viikko 13	Keskimäärin kerran kuukaudessa 11	Muutaman kerran vuodessa 16	
Missä muissa ruuanjakelupisteissä käyt?	_____					
Ruuanhaku	Vain itselle 37		Itselle ja perheelle 50		Itselle ja muille 13	

7. Vastaa seuraaviin kohtiin numeroin.

Kotitalouden jäsenet	Aikuisten lukumäärä: _____	Lasten lukumäärä: _____
Kuinka paljon kotitaloutesi käytössä on kuukaudessa rahaa pakollisten asunto, ruoka- yms. menojen jälkeen? Vastaa sadan euron tarkkuudella: _____ €		

Kiitos vastauksestasi!

Siiki, Anna-Mari (2009) Leipäjono auttaa köyhyydessä. Teoksessa Keskinen, Vesa, Laine, Markus, Tuominen, Martti & Hakkarainen, Tyyne (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen. Helsingin kaupungin tietokeskus: Helsinki, 109–117.

Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.) (2010) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki.

Silvasti, Tiina (2011) Ruoka-avun vakiinnuttaminen Suomessa. Tarpeen ja oikeutuksen jäljillä. Janus 19 (3), 279–289.